

شعر پزندانہ

د اکادمیسین کانید محمد صدیق روهی

شعر پښتانه

(د مقالو مجموعه)

ليکوال

کانديد اکاډميسين محمد صديق روهي

۱۳۷۴ هـ، ش

ددې کتاب د چاپ لگښتونه ښاغلي
ایمل پسرلي برابر کړيدي.

د کتاب پېژندنه:

- د کتاب نوم : شعر پېژندنه
- ليکوال : کانديد اکاډميسين محمد صديق روهي
- خپرونکی : د شاهيد کتاب چاپولو موسسه
- د چاپ کال : ۱۳۷۴ هـ ش / ۱۹۹۲ ع
- خطاط : س. م. د. هاشمي
- د پښتني انځور : حامد محسر
- د چاپ ځای : مله پرنټرز - لاهور

يادښت

په تېرو وختونو کې د افغانستان د پراخېدونکې شاعرۍ په جريان شاعرانو ځينې فنډې خپرې کړې او ځينې لاسي ريليزم بلوی کړه کتونکيو په خپلو ليکنو او کړه کتنو کې په شعري شاعري تمايلات موجود دي کول او د شعر هنري او ټکنالوژيکي ارزښتونه يې ډېرې شعرونه ژوند بخښي ، باميزه او موسيقي د محفل وېيل خبرې کولې .
د مسلط مذهبي فکري بنسټونو ته په پاملرنه شاعرانو او دې مقالې د طرزيو کړه کتونکيو نظريو بڼه چپ ولود او د هېواد مطبوعات لټول لارونه بدل ليکنو او شاعرانو د کړه کتنو .

د شپږمو کلونو په اواخرو کې زموږ د هېواد نامتو او پوره کانديد اکاډيسين محمد صديقي دوي په شعر او د شعر په کړه کتنو کې دغو تمايلاتو په وړاندې لطيف داسې لارښوونې مقالې وليکلې چې د شعر اصلي ماهيت ته په پاملرنه يې ځينې جالب نکات وړاندې کړل . دې مقالو د نظر سريو په څلورنو شاعرانو او کړه کتونکيو کې ډېر لوستونکي او علاقمندان پيدا کړل .

له مقالو سره د څو زياتو ډېر مينی نه وختونو کې د مقالې لټولې شي او په پوره مجموعه کې چاپ شي .
په ۱۳۷۰ هـ ش کال د مقالې کانديد اکاډيسين دوي تر نظر لاندې مادلې شوي دوي پوره نوي مقدمه هم پرې وليکله او د هماغه کال په دويمه نيمايي کې د يو محفل بريالي باجوړي په چاپگرۍ پاملرنه ، چې څه وخت کې وليکولو دا ځينې د ادبي څېړنو منشي و ، وليکولو دا ځينې له خوا چاپ ته ولېږل شوي ، خو ځانگړي تړون چې چاپ شي په کابل کې پخواني مډيم سقوط شو ، هر شپږو او تالان شول ، دا مجموعه هم د کړه کتنو .

په پېښور کې هم تل دا مجموعه په زړه راگرځېده او داسې حصيد وه چې که بهر تړي په ټولولو او بيا چاپولو بريالي شم . په دې لړ کې مې خپل کونښن جاري وساته . د دوستانو په مرسته د دې لړۍ د هغه مقالې چې په شمشاد ، کابل او د وندونو مجلو کې چاپ وې ، هغه تر لاسه شوې ، خو دا اخبارونه مقالې مې پيدا نه کړې .
په وروستيو کلونو کې کانديد اکاډيسين دوي دوي دوي کونښنې مقالې هم وليکلې ، چې په وفا کې چاپ شوې وې ، سولاسي مې دغه موجودې مقالې په دې مجموعه کې واخيستې او د دې لړۍ پرې څېړنيزه لېږد وړ ، دا ځکه چې دوي مجموعه دوي مقالې عنوان محمد ادي او له بلې خوا دې مقالې د شعر او شعر د ماهيت په باب دي .

کله چې مجموعه راټوله شوه او بنډلې سيد محي الدين راشي خطاطي کړه ، دوي دوي لپاره خپل استاد کانديد اکاډيسين پوهاند دکتور محمد حليم الهام ته وسپارله ، دوي په ډېره مينه يوه مننجه مقدمه پرې وليکله چې د دې لړۍ په سر کې تاسې ته وړاندې کړې .
دلته بايد دا يادونه وکړم چې ماته د ډېر ځوان فرهنگي ځوان دوي رسولي زما دوي رسولي دېښتې وکتور .
د تصنيف (مقولې رېښې) د چاپ لپاره د ۱۹۹۴ع کال په اکتوبر کې څه پيسې راټولې وې ، مالمجلې رسولي دوي رسولي چاپ د څو زياتو لپاره غوره وکانه ، نو چې ځکه د خپلې رسالې په پيسو د دواړو چاپ کړه .
زه په پاى کې له استاد الهام ، چې زما په غوښتنه يې ډېره گرانېه مقدمه پر مجموعه وليکله او هم د بلې سيد محي الدين راشي ، چې د مجموعه يې په مينه خطاطي کړه ، ډېره لکني مننه کوم او گران لوستونکي دې مجموعه لوستو ته رابللم .

په درناوي

سر محقق زلمي هېوادمل

۱۳۷۴ هـ ش

«الف»

فهرست

شماره	سرلیک	مخ
۱-	سر بیره	۱
۲-	د شعر پېژندنه	۱۵
۳-	شعریت یعنې څه؟	۲۴
۴-	ادبي ارزښت	۴۸
۵-	نثر او شعر	۵۹
۶-	شعر او د نوبت مسأله	۷۳
۷-	د شاعر قلمرو	۸۱
۸-	شاعر د شاعر په توګه	۸۸
۹-	منثور شعر او منظوم نثر	۹۲
۱۰-	د شعر ذاتي او بهرني معیارونه	۹۷

سريزه:

د شعر د ماهيت مساله

د نړۍ په فرهنگي نظام کې ادبي څېړنې ، په تېره بيا د شعر پر ماهيت باندې فلسفي تأملات ، خورا اوږده سابقه لري . دا خبره اوس جوته شوې ده چې شعر د نورو هنرونو ، لکه موسيقي ، مجسمه جوړول ، نڅا ، معماري ، نقاشي او سينما په څنگ کې يو هنر دی . د هرې پديدې علمي څېړنه لږ تر لږه دوو عمده او بنسټيزو عناصرو ته اړتيا لري چې يو يې ذهني پديدې د ماهيت په باب فلسفي نظريه او بل يې د څېړنې ميتود دی . په دې دوو عناصرو کې نظريه اصلي او ميتود فرعي توکونه دي ، يعنې تر څو پورې چې نظريه تثبيت نه شي ميتود را مينځ ته کېدای نه شي . خو له بده مرغه د يوې پديدې د ماهيت په باب نظريه را مينځ ته کول هم ځانته ميتود لري . که د نظريې جوړولو له تفصيلي بيان څخه تېر شو او په مجمله توګه يې وڅېړو ، نو کېدای شي ووايو چې نظريه يا په خالص ذهني ميتود يا دا چې په بېخي عيني ميتود را مينځ ته کېږي . په ذهني ميتود

ٻه له منطقي قياس او په عيني ميتود کي له استقراء څخه کار اخيستل کېږي.
 که نظريه پر ذهني (قياسي) ميتود بناء شوې وي سوچه ايد يالستي ښه
 لري او که پر عيني (استقرايي) ميتود تکیه ولري، نو پوره ميکانستي
 ښه غوره کوي. د يوې پديدې د ماهيت په باب پر دې دواړو نظريو
 باندې اعتراضونه شوي دي او يو بل داسې ميتود تجويز شوی دی
 چې قياس او استقراء، د هيت او عينيت دواړه په کې په ترکيبي او امتزايي
 دود کارول کېږي. زه دلته د دې قصد نه لرم چې د تيوري (نظريې) د بنا
 کولو ټول ضوابط او شرايط وڅېرم؛ خو دومره وایم چې که نظريه بنا شي،
 نو بايد چې افاده شي. هره علمي نظريه د خپلې موضوع له ماهيت سره سم ځانته
 خاصې مقولې لري چې د هغو په واسطه هغه نظريه په وينا يالیک کې بيانېږي.
 د هر علم دغه خاصې مقولې يا علمي اصطلاحات د هغه علم ژبه تشکيلوي.
 مثلاً که وويل شي چې شعر محاکات دی، يا شعر مخيل کلام دی؛ په
 دې نظريو کې شعر، محاکات، مخيل او کلام د شعر پوهنې ځينې مقولې
 دي. له دې مثالونو څخه جوتېږي چې په علم کې هر مقوله د نورو مقولو
 په واسطه، چې هغهم په خپل وار توخيخ غواړي تعريفېږي. د مثال په
 توگه، که ووايو چې «شعر هنر دی»، د «شعر» مقوله د «هنر» د مقولې په
 واسطه توضيح کړو. ورپسې سمدستي د سوال را مينځ ته کېږي چې هنر
 څه شی دی؟ که وويل شي چې هنر د انسان په واسطه د ښکلا هستول دی،
 نو بيا بل سوال را مينځ ته کېږي چې ښکلا څه شی دی؟ که ووايو چې ښکلا لښا
 دی، بايد د احساس مقوله تعريف کړو چې هغه څه شی دی. دلته د
 ارواپوهنې اړت او من موند سيند ته ورگډېږي او مجبورېږي چې د احساس
 او ادراک فيزيولوجيکي - عقلايي ميکانيزم تشریح کړي. له دې مجمل

تفصيل ڇڏڻ سمدلاسه ڏاڏا مهمه نتيجو لاس ته رائجي ڇڏي شعر پڻ هڪه ڪوم ساڻ
 ان آسان علم نه ڏي، نور علمون نه ورسه ڪنهن به شيء، خود اڀيڃي ان شڪل علم
 ڏي، مجرد علم هم نه ڏي، مرکب ڏي. لهندي پديدن سو راز راز اڀيڃي
 ان وڏن زيات بعدون اوڀر خونه لڙي. سڀي ڪولائي شي شعر پڻ ماهيت،
 شعر پڻ اساسي توڙي منهن (تخييل او تفڪير)، شعر دشڪي او معنوي پڻ اڀيڃي
 شعر پڻ هدف (رسالت) او ڏنڊه، شعر پڻ وزن (ريتم، ايقاع) شعر پڻ
 لفظي ان معنوي فنون، شعر پڻ قابليون، دولون، ميتودون او سبڪون، د
 شعر پڻ موضوعاتو، شعر پڻ ژبه، د ملي، عقيدتي او نزيوال شعر پڻ ڄاڳرتو
 شعر پڻ نقد ان د نقد پڻ معيارون، ضوابطو، دولون او دودون، لفظ
 دولي او طبيعت سو شعر پڻ اڀيڃي او پر ڪنهن شعر نويسو موضوع ڪا نواناڻا
 خبري وڪري.

ما محڪي وويل ڇي شعر پڻ هڪه علم ڏي، آيا شعر پڻ هڪه، د علم په
 معاصر مفهوم، رڻبتيا علم ڏي؟ ڏي پڻ ڀتتي ته ڇا هم قانع ڪون ڏي جواب
 نه ڏي وياي، ڇينو وياي ڏي ڇي، هو؟ علم ڏي، ڇينو وياي ڏي ڇي نه،
 علم نه ڏي، ڇينو وياي ڏي ڇي هنر ڏي او ڇينو بيا وياي ڇي د علم او
 هنر په مينڊ ڪي يو ڏول پڻ هڪه ده. زما ناقص عقل قبول ڏي شي ڇي شعر
 پڻ هڪه هنر نه ڏي، خو په ڏي نه پڻ هڪه ڇي د علم او هنر توڙي مينڊ پڻ هڪه
 به ڇڏي شي وي؟ ڇا ته شوه دا خبره ڇي شعر پڻ هڪه علم ڏي ڪه نه ڏي؟
 ڪه نه ادا وڪرم ڇي شعر پڻ هڪه علم ڏي، نو اوستون ڪي به ڇا ڇا ڪر پڻ نه
 ڇڏي وڃي ڇي راجه ادا ڏي ثابت ڪره. نو مجبور پڻ ڇي علم الشعر
 له يو بل منل شوي علم سره پڻ تله ڪرم او خپله ادا ثابت ڪرم.
 خبره په منل شوي علم ڪي ده. مون پڻ هڪه وڃي فزيڪ، ڪيميا،

بيولوژي او داسې نور طبيعي پوهنې علمونه دي. خو ټولنپوهنه، تاريخ،
ژبپوهنه، ټولنيزه بشرپوهنه او دغه راز نورې پوهنې چې له طبيعت سره نه،
بلکې له هماغې سره اړيکې لري، علمي دي که نه دي؟ ټولنيزې پوهنې که
علمي وي يا نه وي، له کولتور او شعرپوهنه سره پرتله کړم.

ټولنپوهنه رااخلو. د ټولنپوهنې موضوع او مواد (د پټا) يعنې
انساني ټولنې او ټولنيزې مؤسسې د انسان له ذهن څخه بهر په عيني
توګه موجودې دي. ټولنپوه يې مشاهده کوي، نمونې يې راغونډوي،
تحليل او تجزيه کوي يې او کلي نتيجې ورڅخه راوباسي.

شعر هم د انسان له ذهن څخه بهر په عيني توګه وجود لري. شعري
ککړلې شي چې مشاهده يې کړي، نمونې يې راټولي کړي، تحليل او
تجزيه يې کړي او کلي نتيجې ورڅخه راوباسي.

نو که ټولنپوهنه د ټولنپوه له ادعاسو سره سمه علم وي، شعر پوهنه
هم علم دی. خو له بده مرغه زياتره شعرپوهانو، د ارسطو په شمول، د
شعر پر ماهيت باندې اساسي غور نه دی کړی. شعري د نورو هنرونو
تر سرليک لاندې څېړلی دی. ارسطو هنرونه د هر څاګري هېز د بيان
د وسيلې د ماهيت پر بنا سره بېلوي. نقاشي د نور او رنگونو هنر،
موسيقي د غږونو هنر، معماري او مجسمه جوړونه د کتلې يې جسمونو
هنر او نڅا د حرکاتو او اشارو هنر دی. دغه هنرونه څرګندېدې توپيرونه
س لري چې درې پکې د پېر مهم دي: لومړی د هغو وسايلو توپير
دی چې دغه هنرونه يې د بيان او افادې لپاره په کاروي.

دويم د پېغام درلودلو توپير دی چې ځينې يې، لکه شعر، تل او په
بشپړه توګه لري، ځينې يې لکه موسيقي کله لري او کله يې نه لري؛

ځينې يې لکه معماري هيڅ نه لري (مگر په نادر و حالاتو کې) لکه د آتن د
 پوسټو برنډې). درېم توپير دادی چې دغه وسيلې د انځور (تصوير)
 د جوړولو د توانمندي او د عاطفې اغېزې د شدت په لحاظ يې لري.
 د شعر د بيان وسيله د کلمو ترکيبونه دي. کلمې داسې د غيز سېولنه
 دې چې هرو مرو ذهني او مجازي معناوې او فرهنگي مصداقونه
 لري. ژبه د دغو سېولونو فرهنگي، ټولنيز نظام دی چې د
 ترکيب او تنظيم ټاکلي قواعد او جوړښت لري. د نورو هنرونو
 وسيلې داسې نه دي. غير ټولنيز، غير فرهنگي، بېمعنا، فزيکي،
 طبيعي شیان دي. «د شعر د هر بل شي په شان شکل او محتوا لري.
 شکل يې د وينا وزن دی او د همدې وزن له امله له کيسې او
 موسيقي سره توپير لري. شعر موزونه وينا ده، کيسه يې وزنه
 وينا، موسيقي يې وينا وزن دی.» (۱) کولريج وايي چې شعر
 د شديدو عواطفو نابيره خوران دی. په دې کې شک نشته چې
 موسيقي خورا زوړه عاطفې اغېزه لري، خو د زوړو عواطفو
 په بيانولو کې شعر ته رسېدلی نه شي. برسېره پر دې، بېلابېل
 هنرونه د جلا جلا حواسو په وسيله درک کېږي. موسيقي د
 اورېدلو حاسې، نقاشي د ليدلو حاسې، خو شعر د اورېدلو
 اوليدلو له حواسو سره درک کېږي. له دې امله که څه هم شعر
 له نورو هنرونو سره ځينې مشترکات لري، ځينې مهم توپيرونه
 هم ورسره لري او نه شي کېدای چې له نورو هنرونو، مثلاً موسيقي،
 نقاشي يا معمارۍ سره يې کټ مټ يو شان وگڼو.

د منطق ځينې پوهان لکه ارسطو او دهغه پيروان لکه

خواجه نصيب طوسي او ابن سينا د شعر د منطقي حدودو اود پنځو منطقي كلياتو په چوكاټ كې تعريفوي او د عبارتو په لړۍ څه تعريف او تعريف وايي چې شعر مخيل كلام دی. دغه ډول تعريفونه، له دې امله چې عام كليت لري د معرفت ټول ځانگړي خصلتونه او جزئيات احتوا كړي شي. له دې تعريف څخه زيات ياكم دوديم زده كاله تېرېږي او مونږ لا تر اوسه د خپل ذهن گرېوان ددې تعريف له منگولو څخه خلاصولی نه شو. د ساينس په ډگر كې پوهانو له دې محدوديت څخه ځانونه ايستلی دی او كله چې خپله موضوع تعريفوي دهغې ټولې ځانگړتياوې په عيني توگه ازموي او هغه ټول فهرستوي او دې ډول تعريف ته Operational de Finat ion يا عمليا تي تعريف وايي.

دارسطو دغه تعريف هر ډول مخيل كلام، كه وزن (ايقاع-ريتم) ولري يا يې ونه لري، شعر بولي. ارسطو د خپل منطق د قواعدو پر بنا نشوای كولاى چې وزن ته په خپل تعريف كې ځاى وركړي. بنايى له همدې امله نورو پوهانو دارسطو تعريف بشپړكړى او شريف مخيل او موزون كلام بللى دی. خو سره له دې هم اكثر شعر پوهان يوازې د شعر په مخيلتوب باندې ټيكنار كوي او وزن د شعر له لوان مو څخه نه گڼي. زه غواړم په دې برخه كې ځينو ټكنو ته اشاره وكړم. لومړى عامه ذهنيت رااخلو:

خو مره چې ماته څرگنده ده كه دنړۍ د ټولنو عامه خلكو ته سړى د شعر (د هغوى په ژبه چې هره اصطلاح ورته پكارېږي) نوم واخلي، موزون كلام ورته تداعي كېږي. بله موضوع د شعر تاريخ دى

د نړۍ په هغو ټولنو کې چې لرغون شعر لري او ليکلي اسناد يې پاته دي ، شعرونه يې يو ډول وزن (رېتم ، ايقاع) لري او همدغه ډول وينا يې د شعر په نامه خوندي کړې دي . د شعر ډېرې وزنې خبره اصلاً له اروپا څخه ، د ارسطو له وينا او د پورې د اتلسمې پېړۍ له ځينو شاعرانو څخه را مينځ ته شوې ده . په اروپا کې هم تر ۱۸ ميلادي پېړۍ مخکې داسې کومه بېلگه ماته نه ده معلومه چې کوم شاعر د خپلو منثور او هنري ليکنو کوم ډېوان د شعر په نوم ياد کړی او خلکو ته يې وپېژندې کړی وي . په ۱۸مه پېړۍ کې ځينو شاعرانو بېلگې منثورې هنري ټوټې وليکلې او ادعا يې وکړه چې موږ شعر ويلی دی . د ادموزون شعر په مقابل کې چې د دوی په عقیده د توانينو رعايت کول يې د شاعرانو د آزاد بيان مخه نيسي ، يو مصيان و . ځينو پوهانو د دغه بغاوت ټولنيز او اروا پوهنيز علتونه څېړلي دي . دوی مثلاً ويلي دي چې وزن په شعر کې د بهرني طبيعت او د انسان د خپل بدن د حرکاتو د طبيعي رېتم انعکاس دی . د نورمال انسان د زړه ضربان د تلوکا مونه او په طبيعت کې له باد څخه ووتن او پوت د ځانگړو حرکتونو رېتمیک دی . د سندر بولو مخزن لکه بلبله ، عندليب ، کنيري او نورو سندرې ايقاع (عروضي وزن) او رېتم (سېلابي وزن) دواړه لري ، ناڅاپي نه ده چې شيلی شاعر په عندليب تشبیه کوي . دوی په دې خبره هم ټينگار کوي چې په شعر کې وزن يو ټولنيز ضرورت هم دی . انسان کله کله غواړي چې ترنم وکړي . له همدې مخالفونکي وينا يې ترنم څخه شعر جوړېږي . شعر يوازې د شاعر د احساس بيان نه دی ، د هغو نورو کسانو د احساسونو بيان هم دی چې له شاعر سره پکې څه ناڅه شریک دي ، خو شعر نه شي ويلای .

دغه کسان غواړي چې له شاعر سره یو ځای د له ییز ترنم وکړي. د
کورس په شان ترنم وکړي. د فرانسې د اتلسې پېرۍ شاعران له
خلکو، له ټولنې څخه بېګانه شوي وو. دوی داسې فکر کاوه چې خلک
دوی سره له دې، د دوی په انکار او عواطفو باندې نه پوهېږي او
دوی یې تجربه کړي دي. نو له خپل ځان سره یوازې ګېښتل او داسې
بې وزنه شعرونه یې وویل چې د له ییز ترنم (حتی فردي ترنم) له نیغ
خالي وو. دغه ډول شعرونه او احساساتو او عواطفو یا د طبیعي
مناظر و هغه و صفونو چې په رومانونو په ډېر ماهرانه او ښکلي انداز
سره راغلي وو، په ختیزو ژبو ترجمه شول او په دې توګه بې وزنه
شعر زمونږ د ادب قلمرو ته هم راښووت. زمونږ ځینې متلدين وايي.
چې مونږ له نړۍ سره سیالي کوو، نړیوال شعر لیکو. بې وزنه شعر په
دنیا کې منل شوی دی، مونږ یې هم لیکو. زه د دوی مخه نه نیسم،
ځکه چې نه حق لرم او نه یې نیولی شم. خو زما زړه ته دا ارمان رالوېږي
چې کښکې مونږ هم د نړۍ نړۍ په شان فرهنگي، سیاسي، اقتصادي
حالت درلودای! کښکې په مونږ کې هم د علم، ټکنالوجۍ او تولید سطحه
خولا پرېږدو، د ساده سواد سطحه په نړۍ کې د یوې بېخي وروسته
پاتې ټولنې په اندازه وای! کښکې زمونږ دولس نفوس دومره زیات
وای او زمونږ په ژبه کې دومره علمي او هنري ذخیره وای او زمونږ
توليدات دومره وای چې د نړۍ خلکو مونږ ته څه اړتیا لرلای او زمونږ
په ژبه پر هېډلای چې مونږ د نړۍ ټولو خلکو ته د دوی په دود او
نسویه شعر ویلای او سیالي مو ورسره کولای! زمونږ ټولنه ترې
ده، مونږ اوس د نړۍ په خلکو کې نه حسابېږو او له جهاد او د جهان

له خلکو څخه ورو ورو لاسي لېرې کېږي و . دنړۍ په نورو هېوادونو کې چې بې وزله شعر پيدا شوی او منل شوی دی ، دا دهغوی داچتمایي ، فکري ، علمي ، اقتصادي ، سياسي او نورو ملي او بين المللي مناسباتو زېږنده ده ، له شاعر څخه پرته اولس يې هم غواړي ، لولي يې او خوند ترې اخلي . ښايي له هغه نه دفاع هم کوي . پوښتنه داده چې زمونږ په ولس کې څو فیصده خلک سواد لري او شعر او کتاب لولي . څرکسه پوښتي چې ارسطو ، اپلاتون او نورو د شعر په باب دا يا هغه خبره کېږي ده ؟ د چا بې وزله شعر خوښېږي . نه يوازې د شعرونو بلکه د ښکلا ييز احساس اوله هنرونو څخه د خوند اخیستلو سويه او کيفيت ، زما په نظر فرهنگي او تاريخي دي ، له خاصو ټولنو سره پيوستون لري . څوک به دا خبره ومني چې زمونږ اولس د بهرنيو ، د موزارت ، د چایکا فسکي په موسيقي پوهېږي او خوند ترې اخلي ؟ چا دا خبره منلې چې موسيقي بين المللي ژبه ده ؟ دنړۍ د نورو سوسو قاطع اکثريت ، دغه اولس هم ، چې شمېر يې مليار دونو ته رسېږي ، د موسيقي په بين المللي ژبه نه پوهېږي . ويل کېږي چې شعر پرته له ښکلا ، پرته له خپل ځان بل مقصد او غاړه نه لري . پېغام او معنا يې مهم نه دي . زمونږ په اولس کې خو څوک بې معنا شعر ته غوږ نه نیسي . زمونږ خلکو په نظر که شعر کوم رسالت ، کوم پېغام ، کوم زده ارمان ، کوم سوز او گداز ونه لري ، وزن ونه لري ، هغه له سړي شعر نه دی . هغه هيڅ ښکلی نه دی .

له دې خبرو څخه زما مقصد داده چې د شعر په باب ټيټي خبرې زياتره ذهني دي اوله واقعيت سره په زياتو مواردو کې

سمون نه لري . زما په نظر د شعر شپږ نه بايد لومړی په هره ژبه او
هره ټولنه کې په تاريخي او فرهنگي قرينه کې په عيني توګه ترسره شي
او بيا دې له هغو څخه جامع نظري کليپې ، که جوړېداي شوای ،
جوړې شي .

زه نه غواړم چې دلته شعر تعریف کړم ، خو ټول پوهېزو چې
شعر یو په زړه پورې ، د انسان د احتیاج وې ، خو یو مرموز ، سرآميز
او حیرانوونکی شاته هنري ، ژبنیز ذهني تخليق دی .

شعر په خپله انسان جوړوي ، خو نه شاعر او نه شعر پوهان ورباندې
پوهېزي چې دا څه ډول یوه پدیده ده . چا چې ادعا کېږي د شعر په
ماهیت پوهېدلی ، هغه یې تعریف کړی او خصوصیات یې څېړلي او
ښودلي دي ، نه ټول شاعران ورباندې قناعت کوي او نه د شعر ټول
څېړونکي . نه یوازې د شعر څېړونکي ، بلکه په خپله شاعر هم نه شي
ویلاي چې شعر څه شی دی ، څنګه ویل کېږي او په څه درد خوړي ؟
خو شاعر خپل شعرونه وایي ، دی په خپله او نور د شعر خوند اخلي . خپله
معنوي تندر وړ باندې ماتوي .

د شعر پر ماهیت ، دهغه د څېړنې پر دود باندې د علومو د پېلابېلو
څانګو پوهانو ، لکه فیلسوفانو ، ارواپوهانو ، ټولنپوهانو ، بېلابېلو پوهانو ،
حتی په خپله شاعرانو بحثونه کېږي دي . خو هره ډله د خپل تخصص
د ډګر ، موضوع او اهدافو په چوکاټ کې ورباندې غږېدلې ده . دغه
بحثونه ډېر په زړه پورې دي . دنورو څېړانو او پوهانو له خوا
ورباندې بحثونه شوي ، منل شوي یا رد شوي دي .

د شعر پوهنې په بحثونو کې د شعر د منشاء او د شعر د هدف

مسأله هم مهمه ده چې د پر بحثونه وړ باندې شوي دي. خو زياتره هغه مهم آثار چې پر دې موضوعاتو باندې ليكل شوي دي د عربي پوهانو له خوا او عربي ژبو كې دي او بيا په عربي ژبه كې له يوې ژبې څخه پر نورو ژبو ژباړل شوي دي. په عربي، تركي او فارسي ژبو كې هم ځينې آثار پر دغو موضوعاتو باندې شته. خوله بده مړغه په پښتو كې د شعر پوهنې پر موضوعاتو باندې دوو موكم آثار ليكل يا ژباړل شوي دي چې د گوتو شمېر ته هم نه رسېږي. خو محدودې مقالې او رسالې چې ليكلي شوي دي د ورو نيمگړې او سطحي دي چې د شعر د شاگردانو او نورو لوستونكو د علمي كنجكاوۍ تنده نه شي ماتولای.

دروهي صاحب دغه رساله، چې موږ او تاسې يې لولو، په پښتو كې له لومړنيو آثارو څخه دي چې د شعر په واحدو موضوعاتو باندې په زيات اړخيزه او ژوره توگه بحث كوي. دده د څېړنې دود تحقيقي، تأملي دی. د پوهانو نظريې راخلي، تحليلوي يې، وړ باندې قضاوت كوي او خپلې تجربې او نظريې په مراخت سره بيانوي.

رساله پر ۹۰۰ داسې مقالو (ټوكونو) مشتمله ده چې د شعر په باب ځينې مهمې موضوعگانې، لكه شعر پېژندنه، شعریت يعنې څه ۹ نثر او شعر، شعر او د نوبت مسأله، شاعر د شاعر په توگه، د شاعر قلمرو او ادبې ارزښت احتوا كوي.

د رسالې له لوستلو څخه جوتېږي چې مؤلف، د شعر د ماهيت او ورسره د مربوطو موضوعگانو په باب ځانته خپل نظريات هم لري او دغه نظريات سره تر پايه پكې نه غوري او په ثابته توگه پر مخ ځي. دا خبره تر زياتې اندازې پورې رسالې ته كليت او دده نظريه وحدت وربخښي.

زه نه غرابم چې د مقدمه ليکونکو له دود او عادت سره سم
 د دې رسالې مهم ټکي تشرېح کړم ، لنډيز يې بيان کړم يا کرکتنه
 او قضاوت ورباندې وکړم ، لوستونکي دې په خپله دغه رساله وليکي
 او قضاوت دې ورباندې وکړي ، خو د دوه وليم چې که دغه رساله
 چاپ شي د پښتو ژبې په خپرنيزو او تأملې اشارو کې به يو په نښه پورې
 او غنيت اثر وي . دا رساله لوستونکو ته جوته وي چې د شعر خپرنه
 يوه گرانه او پېچلې مسأله ده . د مؤلف په نظر په شعر پوهنه کې
 يوه مهمه مسأله د شعر د غرض او رسالت مسأله ده ، له شعر څخه
 د سياسي يا عقيدتي بهره بردارۍ موضوع او شاعر مجبورول چې
 بايد څنگه او څه له پاره شعر ووايي او شعر بايد څنگه وکړي او دا
 مسأله چې شعر څه شی دی ، شاعر څوک دی ، څنگه او څه له پاره
 شعر وايي ؟

له بده مرغه د ټولنيزو علومو په خپرونو کې له لرغونو زمانو
 تر اوسه پورې د خپرونکو نظر ، عقیده او قضاوت دخل بندلی دی .
 د شلمې پېړۍ له پيل څخه دغه مرض و بايي او مزمن شکل غوره کړی
 دی . له همدې امله د ټولنيزو علومو د خپرنندود (ميتود) پر علميتوب
 باندې شک را مينع نه شوی دی . د دې رسالې مؤلف دغې رسالې ته
 په صراحت سره گوته نيسي او درنه ويلیک په شان د شعر پوهنې په
 تجويزي (دستوري) او تشريحي دووونو باندې ، چې لومړنی مردود او
 دويم مرغوب دی ، بحث کوي . خو دا خبره بايد هېره نه کړو چې د
 سې جگړې په بحراني او اوږده بهير کې دواړه نظريې هم يوه له بلې
 سره جگېدلې او اوس هم جنګېږي . تجويزي ادبپوهانو به ويل

چې ترصنفي (تشریحي) ادیبو هان لکه له تجویزي ادیبو څخه سره سم بالفت
 کوي چې نه غواړي د سرمایه دارۍ د نړۍ استواري - استعباري غصلي
 بر بند کړي؛ نو لکه وايي چې شعر کوم ټولنیز «انتقايي» غرض او
 هدف نه لري، بلکې د شعر هدف په خپله شعر دی. دوی به ویل چې
 دغه خبره که په شکل کې تشریحي برېښي، په مهارت کې تجویزي او
 تبلیغي ده. دوی هم وايي چې شعر باید داسې نږدې او داسې دې
 وي، شعر دې تبلیغ نه کوي او تشریح دې کوي. دوه صاحب په دې
 برخه کې بېن البین او اعتدالي موقف لري او وايي کېدای شي چې په
 شعر کې بشرخوا نه او هو ما یسې فکر وکړ او ارمانونه انګاړم، مومي،
 نه مطلق حربي - عقیدتي ارمانونه. دې خبرې زما په نظر د مقلدو
 غیر شاعرو ناظمانو له پاره به څه ناڅه ګټه ولري، خو شاعر ته
 څوک پندور کولای نه شي، هغه داسې یو ستمبه او پاغي موجود
 دی چې د خپل زده خبره کوي. نه دروغ وايي، نه چاپلوسی کوي،
 نه غندنه کوي، نه تبلیغ کوي او نه تشریح. هغه خپل احساس بیا نوي،
 چرټ نه خرابوي چې د چا خوښېږي او که د چا نه خوښېږي، د چا په
 ګټه نمانځي او د چا په تاوان. شاعر له چا نه عبرت نه اخلي.
 نور دې له هغه نه عبرت اخلي. دغه عبرت اخیستل شوی هم دی.
 د ځينو شاعرانو خولې په مرغلرو کې شوې او د ځينو خولې په
 تار او ستن ګټل شوې دي، حتی د منصور په شان په دار هم
 خړول شوې دي.

ماته چې ناجوته شوې هم اشان ارمانونه لري اوله خپلو ارمانونو
 او هیلو سره ژوند کوي. شاعر هم انسان دی او خپل ارمانونه او

هیلې لري، خودی دخپلو هیلواو ارمانونو دشعې لېونی ټنگ دی،
شاعر وایي:

دافغان په ټنگ مې وسترله توره

ټنگیالی دزمانې خوشحال خټک سیم!

شاعر دیهودي شایلاک وراره لیکي. شاعر وایي:

شهرت د عقل له نامه د افلاطون نه، نه چې

د آزادي مینه هیڅکله له پښتون نه، نه چې

افسوس چې ماسره د شاعرانو د پوهانو او هیڅ ډول کتاب نشته چې نور

په زېږه پوډې دغه ډول مثالونه مې راوړي وای.

شاعر زما په نظر دوه ډوله ارمانونه لري: د ښکاره هستوګن ارمان

او دخپل مثالی ژوند د جوړونې ارمان. نو خپله دنیا ښکلې کوي او په خپل

خیال کې پکې ژوند کوي. کله کله دغه دنیا دده شخصي دنیا نه وي،

د دنیا والو ښکلې دنیا وي.

ښه به دا وي چې شاعره ونه وایو چې څه اوڅنگه و وایي، پریږدئ

هرڅه چې یې زړه غواړي ودي وایي. څوک چې په رښتیا شاعر وي، شکپر

وي، خوشحال وي، الفت وي، گریټ وي، حافظ وي، ایلټي نه وایي،

شعر وایي.

پوهاند واکتر محمد رحیم الهام

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پخوانی استاد

د افغانستان د علومو اکاډمۍ د اکاډمیسین کاندید

پېښور، ۱۹۹۶ د جنوري ۲۶

د شعر پېژندنه

ځينې ادبپوهان وايي چې شعر څوک نشي تعريفولی، هماغسې چې
ښکلا او حقيقت د پېژندو وړ نه دی، هماغسې چې ژوند، رنگ او کیفیت
جهان د تعريف په تګ چوکاټ کې نه ځایېږي، شعر هم د ښکلا او
احساس له جهان سره اړه لري، د فورمول قالب ته ځان نه سپاري
ليکن دا يو ازمين د ليل نه دی، له دې نه بل مهم دليل هم شته او
همه دا چې هر شعر د يو شاعر د تخيل د پوښ ده دی او هر شاعر
له ژوند نه، له طبيعې او ټولنيز چاپېريال نه د ځان له پاڼ ټاکلی
پر د اشته لري. د چا له پاڼ شعر وسيله ده او د چا په نظر شعر
پخپله هدف دی. څوک وايي چې شعر بايد کتونکي او ټولنيز
رسالت ولري، خو ځينې نور له دې خبرې سره مخالفت کوي او
وايي چې شعر بايد تلپاتې ارزښت ولري، د يوې ډلې يا فرقې د
ککړ او د يو سياسي رژيم د تبليغاتو وسيله ونه ګرځي.

د دغې وروستۍ ډلې ادبپوهانو په نظر شعر زموږ په ترڅه او
 په خونده ژوند کې خوند پیدا کوي ، دغو شپږو له پاره خلک له
 ترڅو واقعیتونو څخه د احساس ، عاطفې ، تخیل او ښکلا نړۍ ته رابولي ،
 عواطف یې تصفیه کوي ، له زړونو څخه یې د یکنواختۍ او ابتذال رنګ
 لېرې کوي او دردونو ته یې څه تسکین ورکوي . ددوی په پوهه
 شعر د دښمنۍ او کرکې د خورولو وسیله نه ده اونه د سوداګرۍ مال
 دی ، بلکې مقصد یې د ښکلا بیان دی ، د احساس لېږدونه ، د
 یکنواخته میخانیکي ژوند پر ضد طغیان دی ، د ارمانیز ژوند
 انځور دی او په ساحرانو ، ناظرانو ، احساسپالانو ، د نیم بدل
 مرفه نغمه ده ، موزیکال فکر دی ، روحاني الهام او شهود دی ،
 د هنر د آلهې پیغام دی او بالاخره شعر ، شعر دی .

د شعر د تعریف یوه بله ستونزه داده چې ځینې شعر په تشریحي
 توګه او ځینې نږدې په تجویزي توګه تعریفوي ، تشریحي تعریف
 د ویل شویو شعرونو له مجموعې نه د شعر خصوصیات او ماهیت راوبآي
 په داسې حال کې چې تجویزي (دستوري) تعریف له مخکې نه د شعر
 له پاره هدف ټاکي ، نور هغه ورته وضع کوي او شاعره ته دستور ورکوي
 چې له هماغه ټاکلي هدف سره سم شعر وایي . یا په بله ژبه تشریحي
 میتود وایي چې شعر څنګه دی او تجویزي (یا توصیوي) میتود وایي چې
 شعر باید څنګه وي ؟

که چېرې د شعر پېژندنې په باب خبرې کېږي ، نو اکثر ادبپوهان
 خبرې له ارسطو نه راپیلوي ، ځکه چې دغه ستورپېژننې فلسوف
 د شعر په باره کې د پوښتیا په نامه ځانګړې رساله لیکلې ده او په

او په شعري شعر په باب ځيني اساسي ټکي بيان کړي دي . د ارسطو
 په نظر (شعر د بيان د هغه چې په ژبه کې هيجان پيدا کړي) (۱)
 ارسطو د خپل وخت يو کتاب چې د طبيعي علومو په برخه کې په نظم ليکل شوی
 و ، شعر و نه کاڼه ځکه چې هيجان د ادب و ټکی نه و . له دې څخه ښکاري
 چې دده په نظر ، هيجان او عاطفه د شعر اساسي ترک دی او هر نظم
 ته شعر نه ويل کېږي . خو ځکه چې يوناني شعر قافيه نه درلوده ، نوموړی
 کلام په واقعيت کې مولوې وينا ته ويل کېده . په دې حساب علمي مفکورې
 او دودونه والی د شعر اصلي توکونه نه گڼل کېږي .
 د منطق پوهانو په عقیده شعر مخيل کلام دی او په دې اساس تحليل
 د شعر بنيادي عنصر گڼل کېږي . (اېنا سينا) په دې باره کې دا سې
 وايي : ان الشعر هو كلام مخيل موافق من اقوال موزونه متساويه و
 عند العرب مقفا . . . ولا ينظر المنطق في شيء من ذلك الا في كونه كلاما
 مخيلا . . . وانما ينظر المنطق في الشعر من حيث هو مخيل « (۲)
 خواجه نصير دین په خپله اش (معيار الاشعار) کې وايي ، تخيل را
 حکماي يريان از اصول شمرده اند و شعراي عرب و عجم از اسباب
 حدوث او ميشمرند . (۳)
 د منطق پوهانو له پورتنیو يا دونو څخه بايد داسې نتيجه
 واخيستله شي چې گويا تر کاله مخکې هم بې وزنه يعنې آزاد شعر
 موجود و . منطقي وايي چې که څه هم شعر موزون کلام دی او په
 عربي ژبه کې قافيه وال هم دی ، خو دده په نظر دغه شيان (وزن
 او قافيه) په شعر کې تا کړونکي نقش نه لري ، بلکې يوازې تخيل اعتبار
 لري ، که په وينا کې خيال (ايمان) ذهني انځور) نه وي نو هغه شعر

نه دی. هغه څه چې موزيکي آزاد شعر بولو په ساینس کې دې وزنه
له مفکورې سره یوځای وزېږېد. که ساینس یې وزنه شاعر منلای
شي، نو ادا بیا ت هم یې وزنه شعر جوړولای شي. که چېرې موږ
د هنر په تاریخ کې د سکرونیزم - همزمانه نظر و منو نو دا په څرګند
لیدل کېږي چې په شعر کې وزن د باندې له مقام نه ورو - وروایتیت
شوی دی او ځینو خوبېني شری دی. د سکرونیزم په زمانه کې یعنې
هغه وخت چې شاعر به هم سندري ویلې او هم به یې نڅا ورسره کوله
د شعر معناته دومره پاملرنه نه کېده، لکه څومره چې له ریتیم (آهنگ)
څخه خوند اخیستل کېده. سکرونیزم لا اوس هم په ځینو قبیلو
کې شته، هلته څوک د شاعر او سندري ترمنځ توپیر نه کوي.
ویل کېږي چې د عربي ژبې د شعر کلمه هم د عربي ژبې له شپږ څخه
اخیستل شوې ده چې په اصل کې د سندري په معناده وروسته
لکه څنګه چې د علومو څانګې یو له بله جلا شوې په هنر کې هم څانګې
یوڅه سره بېلې شوې، لکه شعر، سندره (په غاړه ویل) نڅا،
موسیقې او نور چې د بېلابېلو څانګو په حیث پېژندل کېږي. سره
له دې باید ووايو چې د هنر څانګې یو له بله نه دي دي او ځینې یې
خو پوره خپلواکي نه لري. د مثال په توګه نڅا موسیقې ته اړتیا لري
او له شعر څخه چاره نه لري (البته که څوک یې ډوله ګڼېږي او
یا یې محتوی سندري وایي، نو هغه بېله خبره ده).

اوس به خپلې خبرې راتولي کېږو: د موزیک چې شعر پخوا په
غاړه ویل کېده او وزن یې درلود، خو وروسته د ځینو ادیبانو
په نظر دغه دواړه هارمني او فرمي وګڼل شول. که داسې وي، نو د

شعريت معيار ڇه شي دي؟

کوم وخت ڇي مون په ښوونکي کې وو دشعرون تعریف موداسي
اودېدلی و: شعر هغه وينا ده چې وزن او قافیه ولري، خواوس
چې دشعر په باب څېړنې کورو دهغو په نتیجه کې داسې تعریف
استنباط کولای شو: شعر یو ډول آهنگواله وينا ده چې پر عاطفو
باندې اغېزه کوي، طبيعي ده چې اغېزه باید خوندي وي، که
نه نو هرې اغېزې ته شعر نه شو ویلای.

دیوهمېر ادبپوهانو په نظر په شعر اړه عام ډول په هنر کې د
بیاجوړونې او تخیل عملیه تر ټولو مهمه ده. د مثال په توګه که څوک
پر مړي باندې ساندې وایي او د اورېدونکي پر عاطفه باندې اغېزه کوي
دا واقعي شعر نه دی، ځکه چې له واقعیت سره یخ په نېغه اړیکې لري
څوک څوک د سترېج پر سر نوموړې واقعیه تعیل کوي او د ساندهو
په ذریعه په اورېدونکي کې تاثیر پیدا کوي، نو دلته ساندې شاعرانه
هویت پیدا کوي. یا په بله ژبه که چاته له یوې واقعي پېښې نه مستقیماً
تاثیر پیدا شي، نو دا هنر نه دی، څرګه مخ موندې پېښه په الفاظو،
تمثیل یا تصویر سره له سره ونږودله شي نو د یته هنر ویل کېږي.

اتولستوی، وایي که چېرې څوک لېوه په سترګو وویږي او ترې
وډار شي دا هنر نه دی، څرګه دغه شخص چې لېوه یې لیدلې وي
په اورېدونکي د نوموړې واقعي په بیانولو سره وېر او ترس
ایجاد کوي دغه عمل ته هنر ویل کېږي له همدې امله ځینو ادبپوهانو
د تقلید او زیاتو ادبپوهانو د تخیل او تصویر پر کلمو زیات ټینګار کوي
دی.

د معاصر شعر تر ټولو اساسي مقولې تخييل، انځور (ایماژ)،
تصویر (عاطفه)، احساس، هیجان، بېکلا او آهنگ (ریتم) دی. او
به دځینو لوستونکو دا ستفا دی له پاره هره مقوله په لنډه توګه
توضیح کړو:

تخیل (چې زیاتره د تخیل په پښه شهرت لري) په مختلفو عبارتونو
تعریف شوی دی، که په ساده ژبه ووايو تخیل د دغسې ذهني
تصویرونو یا مفهومونو د جوړولو عملیه ده چې هغوی په واقعیت
کې موجود نه وي. په تخیل کې انالوژي (د مشابهتونو له لارې د شیانو
یا پېښو پرتله) زیات اهمیت لري. په شاعرانه تخیل کې د داسې شیانو
تر مینځ اړیکې ټینګېږي چې عقلايي او منطقي نه ښکاري، لکه: د عقل
لاس، د شفق مورګرېوان، سترې ارنوګانې، متحرک جسدونه او
د اچې نور. د تخیل له پاره د لاندې بیت ولولئ:

ستا په انګړ کې د حزنه درینو سره ګي

ته شوې د پښتو غزله خزان له دې بابا ګر

البته له دغه بیت څخه هغه څوک پوره خوښد اخلي چې د حزن

د لقب (بابای غزل) یا (د غزل پلار) نه خبر وي او که څوک له دغه وزن

نه خبر نه وي نو د پورتني بیت بېکلا او نازک خیالي نه شي درک کولی.

زه غواړم دلته یوه بله ټکي ته هم اشاره وکړم او هغه دا چې په نوموړي

بیت کې له شاعرانه منطق څخه کار اخیستل شوی دی او علمي منطق

نه پکې چلېږي. له همدې امله یو چا د شعر په باب ویلي وو:

د عقول په نه وي یو ښکلی دی. آیا همدغه کفایت نه کوي؟

تصویر یا ذهني انځور د شعر یو بل مهم ټوک دی. تصویر

په عاطفي توګه دېې تجربي دا انتقال او ښودنې و سيله ده. دتصوير
په وسيله ددو يا خو متجانسو شيانو تر مېنځ اړيکي ټينګېږي او له
همدې امله دتصوير جوړولو قدرت تر ډيا ټي اندازې همافه دتخييل
قدرت دی. تصوير معمولاً د تشبیه، استعارې، سمبول او اسطوري
په بڼه کې ځان څرګندوي. ځيني تصويرونه مقيد او ځيني آزاد دي.
مقيد تصويرونه د تکرار له لارې د يو ټولنيز قرار داد سطحې ته رسېدلی
دی. د مثال په توګه: نوکس دسترګو، بنفشه د زلفو او سرو د قد
منهوم څرګندوي. آزاد تصويرونه کېدای شي له يوې نه ډيا ټي معناګانې

افاده کړي.
عاطفه له ساينس څخه د هنر د پلورلو عمده مشخصه ده. علامه

اقبال (ترج) وايي:
حق اگر سوزی اندارد حکمت است
شعر میگردد چو سوز از دل گرفت

واقفیت هغه وخت شا عرانه بڼه پيدا کېږي چې د عواطفو او جذباتو
وړانګې پرې ولوبېږي.
ښکلا د شعر يو بل مهم توک دی. د رمانتسېزم مخکښانو ښکلا او
ګټه يوه بل ضد ګڼل هغه ته په خاصو شرايطو کې دا مفکوره پيدا شوې وه
اوسنی ذهنيت دا دی چې شعر بايد حتماً ښکلی وي او که ګټور وي لا ښه.
خو د اداسپوهانو په نظر ګټورتوب د شعر ذاتي ټوک نه دی. کېدای شي
چې يو شعر دې ښکلی وي ګټور دې نه وي، اما که شعر ښکلی نه
وي نو هغه شعر نه دی.

او بيا به راشو د آهنگ موضوع ته. په دې وروستيو وختو

کې د آزاد شعر درواچېدلوله امله داسې مفکوره مينځ ته راغله چې
 گویا وزن يا آهنگ د شعریت اصلي معیار نه دی ، بلکه منشور شعرونه
 او آزاد شعرونه وزن نه لري . ځينې ادبپوهان له دې خبرې سره موافقه
 نه کوي ، بلکه د هغوی په نظر آزاد شعر هم يو ډول موسيقيت او آهنگ
 لري . د آزاد شعر او نظم تر مينځ توپیر د ادی چې د آزاد شعر آهنگ
 دیوې تاحلي قاعدې تابع نه دی ، په داسې حال کې چې منعنوي (دودیز)
 شعر ټاکلی وزن لري او په ځينو ژبو (لکه عربي ، پارسي ، پښتو او نور)
 کې قافیه هم لري . ځينې ادبپوهان وزن يا آهنگ د شعر اصلي اولاري
 توک نه گڼي او آزاد شعر په رسمیت نه پېژني . له دې څخه جوتېږي
 چې د شعر په تعريف کې د پوهانو تر مينځ عمومي موافقه نشته . ځينې
 داسې کسان هم پيدا کېږي چې تعهد (ژمنه ، التزام) د شعر ذاتي توک
 گڼي ، څو اکثراً د پوهانو تعهد او اخلاقي يا سياسي مسايل د شعر ذاتي
 توک نه بولي .

د مقالې په پای کې د دې ټکي یادونه لازمه بولم چې زه پخپله په
 شعر کې د يو پراخ هیومانېزم هرکلی کوم . زموږ په ټولنه کې له بده
 مرنه د تعهد او همدارنگه دريالېزم له اصطلاحگانو څخه ځینو
 کسانو ناوړه گټې واخیستې . د تعهد پلویانو چې پخپله هم چندانې
 متعهد نه وو ، له دغې کلمې څخه د تهدید او وېرولو له پاره کار
 اخیست . دريالېزم پلویانو د واقعیت پالني تر ماسک لاندې
 دومره درواغ وویل چې د خلکو زړونه یې د دريالېزم څخه تود
 کړل . که نن سبا د شعر په تحلیل او ارزیا کې پر ټولنیز
 رسالت او واقعیت پالني زیات ټینګار نه کېږي ، نور تلونکی نسلونه

وي په دې برخه کې سو سيو سا يکالوجيک (پټولنيز-اروايي) قضاوت وکړي .

پاډبښتونه:

* ځينې فيلسوفان وايي چې حقيقت نه پېژندل کېږي ، ځکه چې هيڅو د دې ضمانت نشي کولای چې د انسان يا حيوان حواس دې کټ مټ بهرني شيان په اصلي شکل درک کړي . کېدای شي چې د انسان حواس دې د تکامل په بهير کې له زرگونو کلونو وروسته شيان په بل ډول وويني . دا يوه ژوره فلسفي موضوع ده چې جلا بحث غواړي .

(۱) د کتر پرويز نايل خانلري ، شعر وهنر ، شرکت سهامی ايران ، چاپ ،

۱۳۴۵ هـ ش ، ص ۱۶۸ .

(۲) (صورخيال د شعر فارسي) په حواله ، د دکتور محمد رضا شفيعي

کندکني ، تهران ، ۱۳۶۹ مخ ، ص ۳۰ .

(۳) همدغه اش ، مخ (۳۰)

* وزن د هري او دري شعرونو لپاره استعمالېږي . د عروض د علم

مقوله ده ، په دغو ژبو کې لنډه (هجاء سليل) او اوږده خپه همدغه نقش لري . پښتو شعر خپه ييز خجين (سيلا بوتونيك) دی او دا د اروپايي ژبو د شعر له آهنگ سره نښه پورې لري . په اسلاوي او ژرمني ژبو کې خج او په فرانسوي کې دهجاو د برابر والي د آهنگ اساس گڼل کېږي . نو داسې اټکل کېږي چې وزن او آهنگ سره مترادف نه دي .

* د آزاد شعر اصطلاح زمونږ فرهنگيان زياتره د سپين شعر له پاره استعمالوي . سپين شعر

با قاعده آهنگ لري چې د خج په اساس ټاکل کېږي . دغه ډول شعر قافيه نه لري . آزاد شعر آهنگ او قافيه نه لري ، ليکن يو ډول موسيقيت يا غير منظم آهنگ پکې شته .

شعريت يعنې څه؟

د ځينو شعرونو په باره کې کله کله د خبرو او رېډل کېږي چې (شعريت نه لري). د دې خبرې معنا داده چې دغسې شعرونه تش په نوم شعرونه دي، شکل او کالبد يې شعر ته ورته دي، خو د شعر جوهر پکې نشته. که د يو سړي په باره کې وويل شي چې (سړي توب نلري) مونږ به اسانه سره پوهېداى شو چې هغه د سړي توب د پاره د وضع شوی نورمون پيروي نه کوي او په اخلاقي لحاظ کمزوری دی. داسې ښکاري چې د سړي توب معيار د نور ماتيف اخلاقو رعایت دی.

اما د شعريت معيار څه شی دی؟ د شعريت معيار بايد هغه څه وي چې د هغه په نشتوالي کې شعر په (معر) بدلېږي. ويل کېږي چې (معر) يو مهممل او پوچ لفظ دی (پوچ په دې مانا چې معنوي بار نه لري).

د شعريت د معيار مسأله د پره پېچلې ده، تر ټولو مهم دليل يې دادی چې د شعر د تعريف په برخه کې د ادبيو هانو ترمنځ عمومي موافقه نه ليدل کېږي. نو کله چې پخپله د شعر پېژندنه (تعريف) تر پوښتنې لاندې راغلې ده، د شعريت

معیار و له هم نشي ټاکلی کېدای، سره له دې اړه یې کړه کتوونکی د کلمه ښکې
 (درېاضی په ژبه مشترک مخرج) د پیدا کولو له لارې کولای شي د شعر
 ماهیت او جوهر وپېژني. په شعر کې داسې توکي (یا توکونه) شته چې
 ادېرمان د هغه (یا هغې) شته والي لارم (Sine-gue-nam) شرط بولي.
 همدغه توکي یا توکونه د شعر جوهر یا لومړۍ تشکیلوي او د هغو نشتوالی په
 حقیقت کې د شعریت نشتوالی ګڼل کېږي.
 د اېچ واي شعر تعریفیدلای شي، د دوه ډوله د هنیتونو ښووننده
 دي، حیثي واي چې د مختلفو او حتی متضادو تعریفونو تر منځ دانتخاب
 مساله رامینځ ته کېږي. په دې صورت کې مونږ یو علمي (ساینټفیک) د
 ټولو له خوا منل شوی، تعریف نشو، د پېژندو کولی.
 دا خبره په ښه ښتیا د پاملرنې وړ ده چې شعر له اړخ ښتونو سره اړه
 لري او اړخ ښتونه د فلسفې له لارې څېړل کېږي نه د ساینس له لارې. (البته
 هغه ساینس چې دیوې شخصې اید یا لوجي تابع وي، کله کله اړخ ښتونه هم
 لاس ور غځوي) په عمومي ډول اړخ ښتونه (مکېنه او بڼه، ښکلی او بد ښکلی،
 په اکیالوجي پورې اړه پیدا کوي، چې زیاتره فلسفي او تنقیدي ښه لري.
 د شعر تعریف نه د دوه کولو په برخه کې یو بل تقابل داسې دی چې د
 شعر هر ډول تعریف په نهایت کې میخانیکي ښه پیدا کوي. نه غواړم له
 شعریت سره د اړیکې له امله په دې برخه کې یوڅه توقف وکړم او د
 موضوع د زیاتې روښانتیا د پاره څو مثالونه راوړم.
 د نر کې نامتو شاعر (نظام حکمت) وايي چې شعر هغه خوش آواز،
 مرغې ته قدرته دی چې باید غوږ ورته ونیول شي او له آواز نه یې پېژند
 واخیستل شي. هغه کسان چې غواړي شعر تعریف او تحلیل کړي باید واقعیت

کې د مرغی له غوښو سره علاقه لري نه ده چې له آواز سره (۱).

(جان سپار دی) اوس کای لیکوال وایي، څوک چې آس د سابقې
د پلوه ورنه او د ښه آس د ساتلو سره مینه لري هغه د آس د بیولوژیکي
یا تعریف سره علاقه نه لري. د بیولوژي په اساس آس هغه حیوان دی
چې څلور پښې لري، څلور بېټ غاښونه لري، د ټي لرونکو حیواناتو له جملې
څخه دی، سوه (سمونه) یې محکم دي، غوښه له اړتیا لري او داسې
نور نغد، اما ښه سوان کار د دغو مشخصاتو څخه د خپلې حرفې د پرمختګ
د پلوه ښیږد اېني کهه شي اخیستلای، هغه داسې آس غواړي چې سابقه
وګټې، غمدغه مطلب د شعر په برخه کې هم صدق کوي. د ښه شعر د پېژندلو
پاره تحلیل او کرکه کتنه یې کوي، کارندې، خودغه شیان هیڅکله د احساس
ځای نشي نیولی. د احساس او تجربې ژبه د تصنیف او تحلیل له ژبې
سره اجوت توپیر لري. د (میلان) خلک او پرانه مطالعه کوي، بلکې
(تفلس کوي چې) (۲).

ویل کېږي چې د آلمان د نامتو شاعر (ګوته) نه غوښتنه وشوه چې
د خپل مشهور اثر (هاوسن) لیدل یا په دې تشرېح کړي، نو هغه یې د دغې غوښتنې
په منلو څخه معذرت وغوښت (۳).

ګوته چې د ادب له دویم سره اشنا و په دې پوهېده چې د شکل په
په تعین سره محتوی هم خپل اړنښت له لاسه ورکوي او ادبي جوهر
یې له مینځه ځي. د دغې مثالونو په پای کې به د نړۍ د نامتو ساینس پوه (البرت
اینشټاین) څخه یو روایت راغلې وي. له ده څخه چا وغوښتل چې د نسبیت تیوري
په ساده او عام فهمه ژبه وده تشرېح کړي.

(دانشآین) ورته قصه و حکمې چې پوه پانده له چانه غوښتنه وکړه
 چې (سپين رنگ) ورته تشريح کړي، ځکه هغه بېچاره په عمر کې سپين رنگ
 نه و ليدلی.. نو هغه سړي ورته وويل: (د شيدو رنگ دی ليدلی دی؟)
 رانده وويل: نه، د شيدو رنگ څنگه وي؟ « ده ورته وويل:
 « د شيدو رنگ د قاز په شان سپين دی. » رانده وپوښتل: (قاز څنگه وي؟)
 هغه سړي په خپل لاس ورته د قاز اور مېن تمثيل کړ، او رانده ته يې وويل چې
 زما لاس لمس کړه، د قاز اور مېن دغه شان وي، رانده د لاس سر د لمس
 کولو سره ورته وويل: (بڼه لوسته شوې چې سپين رنگ څه وي!!)
 د دغو مثالونو له راورلو څخه متصل دادي چې په شعر کې د شعريت
 ناوې خپل ځان د تعريف غږې ته نه سپاري، « جورج والي » وايي:
 « د شعر د ارزيايي د پاره هيڅ ډول بهرني معيار او هيڅ ډول کمي
 ارزښت وجود نه لري. » (۴)

دادي کړه کتونکو هغه ډله چې د شعر په تعريف پسې گرځي، ديو
 شمېر نامتو ادبيو هانو پر تعريفونو باندې ټکيه کوي، په دغو تعريفونو
 کې تر زياتې اندازې د شعريت مسأله د حل کېدو پړاو ته نژدې کېږي
 دادي يو شمېر مشهور تعريفونه:

شعر د طبيعت تقليد (يا تمثيل) دی. « (ارسطو) »

شاعر له حقيقت څخه دوه ځلي ليرې کېږي « (اپلاتون) »

(بارتاس) شاعر نه دی ناظم دی. « (جانسن) »

د شعر غرض تخيل دی. « (خواجې نصير طوسي) »

شعريو قلابي تخليق دی او شيان لکه څنگه چې دی هڅي يې

نه ښيي (تاسو، سپارني) نو شعر لکه په نظم کې راځي په نثر کې هم راتلای

شي... جوهر يې اسطوره، افسانه يا شعر دی، دغه درې واړه په يو شي
کې راځي (پری سکات)

ده به د کلمو شعر هغسې تعريف کړم، لکه چې هغه د ښکلا آهنگوال
تخليق وي. د هغه يوازینی قاضي ذوق دی. له عقل او وجدان سره
د هغه ارتباط ضمني (فري) دی.

که تصادف په پام کې ونه نیسو نو شعر له وظيفې يا حقيقت سره
سروکار نه لري. «ادکارالن پو»

شعر د قوي احساس تخيلی څرکندونه ده او معمولاً آهنگواله ده
... د چوپتيا په حالت کې د قوي احساساتو د طغياني حالت راپولونه
ده. «وېج روښ»

د ساينس خاص او مستقيم هدف د حقيقت لاس ته راوړنه او انتقال دی، د
شعر خاص او مستقيم هدف خوند دی... کاشکی ځوان شاعران د شعر او نثر په
باره کې زما دوستانه يادونې په ياد راوړي او هغه داچې، نثر: په بهترين
شکل سره د الفاظو تنظيمول دی، او شعر: په بهترين نظم سره د بهترينو کلمو
پيل دی. (سامويل تېلر کولريج)

مطلق شعر په جذباتي او آهنگواله ژبه د بشري فکر مشخصه او هنري
څرکندونه ده. (تېډور واتس - دانټن)

له دې امله به مونږ شعر موزيکال فکر وگڼو. (کارلايل)
يو واقعي نظم د تجربو تسلسل دی، کله چې مونږ هغه په شاعرانه توگه
لولو د آوازونو، تصويرونو، فکرونو او جذباتو له معبر څخه تېرېږو.
(انډروېرېلي)

شعريوه ژبه ده چې په زيات يا کم هيڅ يانې ډول سره هغه څه وايي چې ويل

کېدای شي . هر شعر که لوی وي که کوچنی همدغه کار کوی .
(ایدوین ارلینگتون رابینس)

په شعر کې د لفظ معنا دهغه څه نه چې په قاموس کې یې راوړی ، پراخه
ده او د بیان قدرت یې زیات دی . (پ گوری)

ښه شعر معنانه لری . (البوالعانی بېدل)

شعر نه دی داخو ناب د زخمي زړه دی

یا وتلی دستي دم دخولې دم دی

یا د وینو اباسین وهلی موج دی

یا له پاره د حیرت وتلی فوج دی

(حمید مومند)

ځینې خلک تصور کوي چې د شعر هدف ښوونه ده او شعر باید چې کله د
وجدان په بشپړولو کې زیار و باسي او یا د اخلاقو او ادب ښوونه وکړي
او کله هم هغه څه چې کتور وي ، په گوته کېي

شعر یې له خپل ځان نه یل هدف نه لري او نه یې شي درلودلی .

«شارل بودلر»

شعر باید د ژوند داپ تیاو او معیارونو تابع نه کړي . د کلاب گل څوک

د دې دپاره نه خوښوي چې د هغه او به د سترگو د درمل په توګه استعمالېد

شي ، بلکې د دې دپاره یې خوښوي چې کلاب ښکلی دی او ښکلا پخپله یو

مستقل ارزښت دی . (رمي دوګوډمون)

نه ، د دنیوي لمون دپاره نه ،

د دنیوي حرص او دنیوي مبارزې دپاره نه ؛

بلکې د خونې سندرې دپاره ، د الهام دپاره ،

د دعا دپاره دی چې شاعر د نیا ته راغلی دی.

(پوشکین)

مونږ نه غواړو چې نقاشي او مجسمه جوړونه متعهد کړو، شعر هم دتاشي

موسيقۍ او مجسمې جوړولو په شان دی. (ژان پل سارتر)

سل واره وایم چې هنر د هنر دپاره (ویکتور هوگو)

څه ګټه نه لري؟ ښکلی دی. آیا همدغه کفایت نه کوي؟ د ګلانو په شان

د عطرونو په شان، د مرغیو په شان او د ټول هغو شیانو په شان چې بشر نشي

کولی په خپله خوښه هغو ته تغیر ورکړي او ضایع یې کړي. په عمومي توګه هنري

چې ګټور وي ښکلی کېدای نشي، ځکه چې ورځنی ژوند ته ورننوي، شعر په

نثر بدلېږي، او آزاد مریې کېږي. هنر آزادي ده، پرتم دی، غوړیدل

ده، د روح غوړېدل ده په بطلان کې. نقاشي، مجسمه جوړونه او موسيقي

مطلقاً د هېڅ شي په درد نه لګېږي، مونږ د هنر د آزادۍ څخه ملاتړ کوو.

زمونږ په نظر هنر وسیله نه ده، بلکې غایه ده. هر هنرمند چې یې له ښکلا څخه

د بل شي په باره کې فکر کوي، زموږ په پوهه هنرمند نه دی.

(ویکتور هوگو)

شاعر اوسه حتی په نثر کې (بودلر)

مونږ شاعران له عدم سره جنګېږو، څو هغه په هستۍ بدل کړو،

د چوپتیا دروازه په سوک و هوڅوو یوه خواب ورکوونکی موسيقي

د شعر په باره

(نورمان، پېس)

واورو.

مونږ لایتناهی فضا په یوه لویشت کاغذ کې ځایوو،

او د زېږ له دوه ګوتو فضا نه سیلاب رابېوو. (چيني سردار لوچي)

د شعر پیچ ودرفن او * که انځب اوسنۍ حسن او (حضرت جامي)

هغه شاعر چې د بښتيا وړيونکي نه وي مړ دی او هغه شاعر چې يو لړزې
د واقعيت پالونکي وي هم مړ دی. هغه شاعر چې غير منطقي وي يو لړزې پنځله

پوهېږي او د هغه مينه ، او دا ډېره له غمه ډکه پېښه ده خو هغه شاعر
چې ټول منطق وي او ان سره وپوهېږي چې څه وايي هم له وحشت ډکه

خبره ده. ثابت او جاوېداني احکام په شعر کې وجود نه لري. (پابلو نرودا)
د شعر هدف په ملت کې دروښت يا خپرونه ده. (اوګوټ باربييه)
ستر شاعر او په عمومي توګه لوی ليکوال هغه دی چې خپل هېواد

ته ستر خدمتونه وکړي او ډېرې ښکېلې ورته ورسوي. (چرېشفسکي)
هنر او ادب بايد هغه څه ترسيم او تجسيم کړي چې اجتماعي انسان
ورسره علاقه لري او ناراموي يې. (پلخانوف)

ادبيات د تصويرونو هنر دی او په هغه کې (لڅ) او بېلګې شې
افکار زيان رسوونکي دي. (لونا چارسکي)

دغه پورتنۍ تعريفونه ځينې شاعرانه او ځينې ادب پوهنيز دي.
په ادب پوهنيزو تعريفونو کې ځينې تشريحي او ځينې توخيوي دي.

تصويوي تعريفونه ارمانيز او ايډيالوجيک دي او شاعر به لارښوونه
کوي چې (بايد) څه ډول شعر ووايي. اما تشريحي تعريفونه فقط د غږونکي

ته اشاره کوي چې شاعرانو څه ډول شعرونه ويلي دي او د همدغو شعرونو
په استناد يې هڅه کړې ده چې د شعر ماهيت شرح کړي. په همدغه اساس

تشریحي تعريفونه که په ټوله معنا علمي نه دي، علمي وزمه تعريفونه يې
ګڼلې شو او يايې د علمي کولو په لاره کې يو ګوښې بولو.

په يادوشويو تعريفونو کې مشترک ټکي دا دی: تخيل، جذبات
(يا احساسات)، ښکلا، عواطف، خوند، مفکر، په يوه يا بله بڼه د واقعيت

انګاه ، همدغه ګډه ټکي د شعریت معیارونه هم ګڼل کېدای شي .
دقیق ادبي کره کتونکی اعتراض کولی شي چې : (۱) دا د تعریفونو بشپړه

بېلګه (سامپل) نه ده .

(۲) زموږ ادبي هانو شعر موزون او مقفی کلام بللی دی ، له دغسې یو متداول

تعریف نه سترګې پټې شوی دي . (۳) په نوموړو تعریفونو کې تر زیاتې اندازې
پورې د تعهد او رسالت برخه یایه بله ژبه اخلاقي موازین له نظره غورځول شوی
دي . (۴) په ځینو تعریفونو کې د شعر پر ځای شاعر یا د شعر هدف ، وظیفې
او یا هنر تعریف شوی دی .

د لومړي اعتراض په ځواب کې باید وویل شي چې اکثر ادبي هان
او ادبي کره کتونکي د شعر په باره کې زیاتې خبرې کوي ، خو په مستقیم ډول
د شعر له تعریف نه ډډه کوي . د پورتنیو تعریفونو د موندلو له پاره
ما د پر کتابونه لټولي دي . حتی د ادبیاتو انسایکلو پیډیک قاموسونه
(لکه په انګلیزي ژبه د نړۍ د ادبیاتو قاموس چې (۲۵۰۰) تنو ادبي هانو
په لیکنه کې ونډه اخیستې ده ، د هولمن د ادبیاتو قاموس او نور) او
د ادبي هانو ځینې کتابونه لکه په انګلیزي ژبه د ادبیاتو مقدمه په
(۱۳۳۱) مخونو کې ، د ادب د تیورۍ اساسونه ، سایلی از فرهنگ و
هنر و زبان او داسې نور) یو لنډ جامع تعریف نه ورکوي . په یوه
کتاب کې (۳۵۹) مخونه د شعر پېژندنې ته وقف شوي دي ، خو د شعر
تعریف پکې نه دی راغلی . یو دلیل به یې دا وي چې د ټولو د قبول
وېد تعریف نشي وړاندې کېدای .

د د وېم اعتراض په برخه کې ویل کېدای شي چې په دې برخه
کې د آهنگ کلمه کفایت کوي او همغه په تعریفونو کې راغلي ده .

د قافیې مسأله په نړیوالو ادبیاتو کې تر پوښتنې لاندې ده ، په تېره په انګرېزي شعر کې له څلورو برخو څخه درې برخې شعرته (سپین شعرونه) قافیې نه لري . همدارنګه داروپا په کلاسیک شعر او دهیومانستی بهیر د پلویانو په شعر کې قافیه نه مراعات کېده . البته د وزن برخه د هنګدریم په بڼه په تعریفونو کې راغلې ده .

درېم اعتراض چې ښایي تر ټولو مهم اعتراض وي ، په شعر کې د اخلاقي موازنو هېر ونه ده . په دې باره کې باید په مراحت سره وویل شي چې اخلاق واقعاً ښه شی دی ، خود شعریت اصلي معیار نه دی او د شعر په نسبت بهرنی معیار ګڼل کېږي ، نه ذاتي معیار . د غلط فهمۍ دلېرې کولو دپاره باید په دې برخه کې توقف وکړو .

(احسان طبری) لیکي : « حال سوال پېش می آید : در یک اثر هنری ازین اجزای سه گانه کدام مهمتر است ؟ بلا فاصله باید (مختصات فکری ، بدیعی ، فنی) گفت اگر یک اثر هنری فاقد مختصات بدیعی باشد همه چیز هست بجز اثر هنری زیرا آن ویژه گی که اثر هنری را به مشابه مظهر خاص از خلایق شعور انسانی از انواع دیگر خلایقیت ها جدا می کند همانا بدیع یا هنری بودن آنست ، نه اینکه مشتمل بر فکر و اندیشه ایست ، یا حاکی از داشتن قواعد فنی معین . بهمین جهت حق است که اگر کسی را که موافق قواعد فنی و مراعات علوم عروض و قافیه و صنایع لطیفه و معنویه ابیاتی سروده است ولی شعرش از قریحه خلاق شاعرانه از سوزها و شورها ، از یافت ها و نکته دانی ها از احساسات و تخیلات از تعابیر و تصاویر بدیع و غیره تهی است شاعر ندانیم و تنها ناظم بشمریم . آری یک اثر هنری تنها زمانی در خود چنین نامی است که له جبهه

مختصات ضرورت بدیعی لاقل به حد مطلوب و کافی باشد. ولی اگر مختصاً بدیع جامعه زیبایی برپیکر زشت اندیشه های پوچ کژ و زیانمند باشد چطور؟ آیا باز هم اثر هنری است؟ آری زهری شیرین و افیونی معطر است ولی اثر هنری است، چنانکه برخی از آثار فرانتس کافکا یا نوشته های صادق هدایت را میتوان ازین نوع شمرد. جامع حق دارد آنرا تشویق نکند، ولی نمی تواند هنری بودنش را انکار نماید.» (۵۱)

له دغو یا دغو نو څخه څرګندېږي چې شریت او اخلاق لازم او ملزوم نه دي. له بده مرغه ځینې ادبپوهان یا ادبي کړه کتونکي غیر اخلاقي له ضد اخلاقي سره مترادف بولي په داسې حال کې چې غیر اخلاقي یوازې دا مفهوم افاده کوي چې اخلاقي موضوعات (ښه یا بد) پکې نشته، کله چې زه وایم: (لمر راوخوت، آسمان شین دی) دا غیر اخلاقي جملې دي. شعر کېدای شي چې یوه منظره تر صیغ کړي بې له دې چې اخلاقي قضاوت ورسره ملګری کړي. طبیعي علوم هم له اخلاقو څخه بحث نه کوي هېڅوک حق نه لري چې د فزیک پر کتاب باندې اعتراض وکړي چې ولې اخلاقي وجیزې پکې نه دي راغلي، ځکه چې فزیک یوازې طبیعي قوانین راسپړي. دا چې د ټولنې واکمنان له دغو قوانینو څخه څنګه استفادې کوي د فزیک په علم پورې اړه نه لري. د شعر موضوع هم کټ مټ دغسې ده، شعر، شعر دی نه اخلاقیات (ایټیکس).

موضوع پوښی دی او شعر (شکل او محتوا) بل شی. شاعر کولی شي هر موضوع چې وغواړي دخپل ځان دپاره انتخاب کړي او په شاعرانه ژبه او بدیعي ډول سره یې افاده کړي. سره له دې ځینې داسې موضوعات شته چې له شعر سره نه جوړېږي، لکه د فزیک او کیمیا فرمولونه شرح او

او یا هخوته و دته موضوعاتی ، (لونا چارسکی) د شوروی اتحاد د
فرهنگي چارو مسوول په دې باره کې داسې ليکي : هغه هنرمند چې په خپل
اثر کې د هېواد د تطبيق شور اقتصادي پلانونو هدفونه انځوروي ارزښت
هنرمند شوی مېنه هنرمند هغه دی چې داسې قلمرو ته لاره پيدا کړي
چې تر اوسه پورې نه وي کشف شوی او په داسې حوزه کې کار وکړي
چې منطقي او ارقام پکې لاس ونه لري . (۱)

په همدې ارتباط يوه بله پوښتنه راولاړېږي او هغه دا چې (شعر د
شعر دپاره دی) او که (شعر د ژوند دپاره) يا په بله ژبه : شعر د
ژوند دپاره دی که د خوند دپاره ؟ په دې باره کې ډېرې زياتې ليکنې
شوي دي ، خو د امثال له کچه چې په سمه توګه نه وي درک شوې ، هغو
کسان چې (شعر د شعر دپاره) شعار وړاندې کړي هدف يې داوچې شعر
بايد په تجارتي متاع بدل نشي ، د خوشامندي او چاپلوسۍ وسيله ونه
ګرځي ، د ډله ييزو مقاصدو او ورځنيو تبليخاتو د لاس آله نشي ،
شعر د ګډې غذا نه ده ، بلکې د روح غذا ده . د هغو په نظر د شعريت
معیار ښکلا ده نه ګټه . آيا ښکلا له ژوند سره اړه نه لري ؟ آيا په ژوند
کې خوند اهميت نه لري ؟ که داسې وي نو شعر ژوند ته ښکلا او
خوند وربخښي او له بي خوندۍ مخه يې ساتي .

(اسماعيل نوري علا) د برادري خبرې داسې رانقل کوي : «تجربه
(شاعرانه) هدف خود را درون خویش دارد (شعر برای شعر و دارای

ارزشش ذاتی است .
ارزش شعری این تجربه نیست تنها همین ارزش ذاتی می باشد .
شعر ممکن است دارای ارزش های خارجی نیز باشد و وسیله ای برای خدمت

په فرهنگ و مذهب محسوب گردد، چرا که می‌تواند حامل دستورات باشد؛
پا از درد ها بکا هد و یا کار خوبی را انجام دهد، چه بهتر، بگذارد
ازین نقطه نظر هانیز مورد ارزیابی قرار گیرد، لیکن ازین ارزش خارجی
نمی‌تواند ارزش های شاعرانه ی آنرا تعیین کند. (۷)

د (شعر د شعر دپاره) مفکوره په حقیقت کې د شعر په ذاتي ارزښت

باندې تکیه کوي او بهرني ارزښتونه عبوري او موقتي بولي.
د (پلیخانوف) په عقیده د (شعر د شعر دپاره) مفکوره په خاصو اجتماعي شرایطو
کې راوتوکېده. د ا هغه زمانه پېچلي شاعر له بودون د ازی یعنی حاکمې طبقې
څخه ځان لېسې کړی دی، له هغه سره همکاري نه کوي او په اصطلاح له
غله سره د جبرال خوله نه نیسي او د هغه منتعت پر سټي اپور تونېزم او
چالاکۍ ته په سپکه سترګه ګوري (۸) او غواړي چې هنر آزاد کړي،
خپلواک یې کړي، د بودون د ازی په خدمت کې یې واچوي.

د څلورم اعتراض په باره کې به همدومره یادونه کافي وي چې
د وایو: د شعر د پېژندلو ښه طریقه داده چې وګورو شاعرانو
څه ويلي دي. شعر د شاعر کار دی او همدغه شاعر دی چې شعري
رامینځ ته کړی دی. داسې نه ده چې شعر له مخکې نه موجود ؤ او شاعر
هغه و موند یا یې لاس ته راوړ. نو ګله چې موږ د شعر په ارتباط
د شاعر کار څېړو داسې مانا لري لکه شعر چې موڅېړلی وي.

نو شعریت یعنې څه؟

که پورتنۍ یادونه سمې او په ځای وي نو له هغو څخه قسماً دا
نتیجه لاس ته راځي چې د شعریت د پاره باید ورچیني (بهرنیو) -
معیارونو ته په (مطالعې ښه) ووايو.

پاڻي ڪپڙي ۽ شعر ڄاڻي (ذاتي) توکي ڇي عبارت دي له مفڪوري،
تخيل، احساس او آهنگ ۽ آواز به ۽ هر يوه توکي په باره لنډي يادڻي
وڪړو:

«۱» مفڪوره: په هر شعر کي بايد يوه مفڪوره نښتي وي که در بايد) کله
حذف کړو، نو داسي به وډايو چې هر شعر له ځانه سره يوه مفڪوره لري.
(کارلايل) وايي چې شعر موزيکال فکر دی، خو ځيني ادبيو ځان مفڪوره ۽
شعر اصلي توکي نه گڼي. دا خبره د بېدلته منسوبه ده چې وايي: «شعر
خوب معنی ندارد». نامتو فرانسوي ليکوال او فيلسوف (ژان پل سارتر)
هم په دې باره کي ځيني خبرې لري. هغه شعر له (د بيا تو څخه جلا کوي
دده په نظر شعر د موسيقي، نقاشي او پلاستيک هنر په شان پخپله
غايت دی. په داسي حال کي چې ادبيات له ځانه سره يو پېغام او رسالت
لري. هماغسې چې د موسيقي آوازونه کومه خاصه معنا نه ښندي شاعرانه
الفاظ هم يې له دې چې پر خپل مدلول يا نښانه دلالت وکړي، د موسيقي
دنوت په شان لغتي تصوير جوړوي. دغه تصوير د نقاشي تابلو
يا مجسمې، يا پرتميني ماڼۍ ته ورته دی چې فقط منځلا منعکسوي نه
ضرورت او اړتيا.

د شعر حکم د نقاشي، مجسمه جوړولو او آهنگ جوړولو په شان
دی، لکه چې (آرتور رمبو) وايي:

ای فصلونو، ای قصرونو!

کوم روح دی چې بې عيبه دی؟

شاعر له صيحا څخه پوښته نه ده کړی. هيڅوک هم پوښته نه کړي.

شاعر غايب دی او پخپله پوښته هم دې ته نه ده حاضر چې ځواب وایي.

بلکې ځواب د تنه په پوښتنه کې پروت دی . د شاعر مقصد د احم نه دی
چې ووايي هر څوک يو عيب لري . شاعر فقط شاعرانه خبره کړې ده ، کوم
هدف ، پيغام يا مانا پکې نشته . دا لاندې شعر وگورئ :

وايلون او پيشکې

و هلي پورته پورته خېن کې

غواړم مياشتې د پايله ټوپ و واړه

وړو کي سپي و خندل

چې دغه چلرنه يې وليدل

پشقاب له خپلي کاشونې سره منډې ووهلي

د يوه انگريزي شعر ترجمه :

بناغلي ، گراوگر ايترو ، وايي چې دغه شعر نامعقول دی ، مونامعقول

دی ، مگر په زړه پورې شعر دی . کله چې ماشوم د اشعر اوري له خدا

او خوشالي نه لاسخو پي کوي او ټوپونه وهي .

د اشعر نه دی ، لوبه ده ، خو څوک ثابتولي شي چې د شعر ويلو انگيزه

د لوبې له انگيزې سره توپير لري .

هو نامعقول دی او بنيادي همداسې دی چې شعر دی ، صماغه د حيا

خبره چې د شعر قلمرو د منطق او ارقامو قلمرو نه دی . د شعر منطق

خاص شاعرانه منطق دی . په شعر کې تشبيه ، استعاره ، تمثيل ، حسن تعليل

مبالغه ، بداعت ، تخيل ، اسطوره او داسې نور توکونه شعر له منطق او

صوري تفکير څخه ليري کوي . د شعر صغري ، کبري او نتيجه ځانته مخصوص

شکل غوره کوي .

تو بهرې صبحي د من شمع غلوت سحر - تبسمي کن و جان بين که چون همي سپرم (مظفر)

دا شعر منطقی تحلیل ته ضرورت نه لري ، ځکه چې « تحلیل شعر بېخوند»

کړی ۱۱۰

د آفتاب په کمند نه خپرېم آسمان ته

نه بډم بار لکه شبنم په دوش د گلر

(کاظم خان شیدا)

(اسماعیل نوری علاء) د (H. Coombe) خبره رانقلوی : (ظریف

ترین و برجسته ترین افکار فیلسوفان ، روانشناسان و مردم شناسان و نظایر
آنها صرفاً با وړو دې شعر ، شاعرانه نمی شوند . کسی که شاعرانه فکر میکند خود

شاعر است . (۹)

وایي چې ما متو ادیب (ادین) ته یو ځوان مراجعه وکړه او ورته ویل

ویل : « زه غواړم چې شعر ووايم ، لطفاً ما ته لارښوونه وکړه . » (ادین)

ورڅخه وپوښتل : « آیا د شعر ویلو له پاره کومه مهمه مفکوره له ځا نه سره

لري ؟ » هغه په ځواب کې ورته وویل : « هو ، غواړم یو مهمه مفکوره

په نظم راوړم . » (ادین) ورته وویل : « څه بچیه ! له تا څخه شاعر نه جوړېږي ! »

دا خبره د مبالغې په توګه ویل شوې ده ، خود هغو ځوانو شاعرانو

د پاره بڼه درس دی چې فکر کوي بڼه شعر یوازې هغه شعر دی چې مهمه

مفکوره پکې نغښتل شوې وي او یا شعار پکې راغلی وي . کله کله د یو شعر

نښلا د یوې کلمې په استعمال پورې اړه لري ، لکه په لاندې بیت کې د (عکس)

کلمه د دوهم ځل د پاره :

ما برفتم و عکس ما باقی است = گردش روزگار بر عکس است

وګوري ده الفت « د لاندې شعر په وروستۍ مصرع کې ده ګرد »

کلمې شعر څومره خوند ورکړی دی :

له کوم لوری را روان یو جهانگرد و
منځ اوڅتې باندې یې پروت د لارې گرد و

ماویل شخه دې ولیدل په دې جهان کې

ویلې دومره شومه پوه چې جهان گرد و

په دې شعر کې نه د جهان د گرد والی (د ځمکې د کروییت) مفکوره او
نه د دور و او گړدونو څخه د جهان د د کوالی مفکوره د لوستونکي ذوق
او پاملرنه راپا څوړي، بلکې په هنري توګه د مطلب افاده د خوند او التذاد
منبع ګرځي.

د پورتنیو یادو نوڅنډ باید دا نتیجه وانه اخیستله شي چې ګویا په
په شعر کې مفکوره نشته او یا مفکوره څه ارزښت نه لري. اصلي مطلب
دادې چې مفکوره په شعر کې هغومره ټاکونکې نقش نه لري، لکه څومو
چې په هنري او بدیعي توګه دیوی مفکورې څرګند و نه یې لري.
علمي پر نیږد، تاریخین فاکتونه او فلسفي نظریې په شعر کې راتلا
شي خور د هغو شته والی د شعریت معیار نه ګڼل کېږي.

علمي، اخلاقي او فلسفي مفکورې باید بشاعرانه شي، د شعر تابعیت وني
په شعر کې جذب او الوینا شي او بېرته خپل ځان په هنري میډیم کې راڅرګند
کړي. د ایران نامتو شاعر (بید الله ویايي) لیکي: «مختصر آنست که شعر
به کارها و روزها کاری ندارد، نه نقل میکند و نه می آموزد، شعر
تنهاست و از هر اجباری رها. بر سر نوشت خودش حکومت میکند و نه
بر هیچ سر نوشت دیگری. بدهی ای نه به جامعه دارد، نه به اخلاق، نه
به ایمان و دانش، و در عین حال بیم دارد از اینکه چیزی پست و

حقیر باشد» (۱۰)

د شاعر مقصد د ادبی چې علمي، اخلاقي، مذهبي او سیاسي ارزښتونه
 د شعر په نسبت بهرني ارزښتونه دي، نه د شعر ذاتي ارزښتونه. هغه څه
 چې د شعر ذاتي ارزښت ټاکي هنري او ایستیکي خصوصیات دي.
 (کل پاچا الفت) وایي: «تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقایق نه غواړئ،
 د شعر هدف حقیقت نه دی جمال دی.»

هغه کسان چې شعر د ژوند هینداره یا د واقعیت انعکاس بولي، او په
 عین وخت کې د نښه (خالص) شعر، نور مالیتي شعر او نور و غیر ریالیتي
 شعرونو شته والی په رسمیت پېژني د خپل تعریف د توجه کولو د پاره
 باید د تناقض د حل لاره ولټوي. که چېرې غیر ریالیتي شعر ته هم شعر
 ویل کېږي (او ددغسې شعرونو شمېر هم لږ نه دی) نوموړن نشو کولی
 واقعیت د شعریت معیار و بولو.

لنډه یې دا چې په هر شعر کې یو ډول مفکوره شته، خو تش د مفکورې
 شته والی د شعریت دلیل نه گڼل کېږي، بلکې مفکوره باید په شاعرانه
 صورت کې تجلی وکړي.

(۲) د شعر تر ټولو مهم او اساسي ټوک تخیل دی. ځینې ادبپوهان
 د «تخیل» پرځای د «تخییل» کلمه غوره ګڼي، خو څرنگه چې تخیل،
 کلمه عمومیت لري نو دلته له همدغه منداول لفظ ښکار (خلو) (خواجبه
 نصیر طوسي) په معیار الاشعار کې ویلي دي چې د شعر غرض تخیل دی.
 اما تخیل څه شي نه ویل کېږي؟ د تخیل اصطلاح ډېره اوږده
 تاریخچه لري. د لرغوني یونان د زمانې نه تر اوسه پورې په دې باره
 کې ډېر بحثونه شوي دي او ډېر ځله د هغه مفهوم Fantasy او Fancy
 سره ګډ شوی دی. دلته په لنډه توګه لومړی تخیل شرح او بیا وروسته

دارواپوهانو په عقیده شيان او پديدې د حواسو له لارې په ارگانيزم باندې اغېزه کوي چې په لومړۍ مرحله کې احساس کېږي او بيا د ادراک پړاو ته رسېږي (پېژندل کېږي) د ادراک له لارې اشان يوشې پېژني. کله چې يوشې غايب وي احساس او ادراک هم محو کېږي، خو د هغه شي اثر په ذهن کې يو تصوير (ايماء) پرېږدي. ذهني تصويرونه بيا پېريال دانگېز و په اثر کله په خپل اصلي صورت څرگندېږي چې هغې ته تداعي يادونه (Recollection) ويل کېږي او کله په بدله څېره کې تجلی کوي چې په دې صورت کې تخيل بلل کېږي. شاعرانه تخيل د ځينو په نظر شهود او الهام ته ورته دی او د ځينو نورو په عقیده په هغه کې يوه شعوري هڅه شامله ده.

د فلسفي قاموس (د مسکو چاپ، ۱۹۶۷ کال) تخيل داسې تعريفوي: «تخيل هغه استعداد يا قابليت دی چې د واقعيت نه د لاس ته راغلو انطباعاتو پر اساس په بشري شعور کې نوي حسي يا فکري ايماء نه (انځورونه) تخليق کړي هغه چې په ټاکلي شېبه کې واقعي موجوديت نه لري.

تخيل نه يوازې په هنر کې، بلکې په ساينس کې هم اهميت لري، ځکه د تخيل په واسطه فرضيې، ماډل مفهومونه او تجربو د پاره مفکورې مينځ ته راځي. اما په تخليقي فنونو کې تخيل يو اساسي عنصر دی. تخيل په شعر کې د تشبهاو، استعارو، څېرو او اسطورو په بڼه تبارز کوي. دلته له اسطوري هڅه مقصد دراتلونکي وخت ايدېالي تجسيم دی. څېره (پورتريت) د موجودو شيانو او پديدو عيني تصوير دی چې د انسان په واک يا قلمرو کې وي، خو اسطوره يوايدېالي يا ارماني تصوير دی چې په موجوده وخت کې دانسان

له واک مخه دتلی وی . تخیل د ترکیب له لارې مختلف ادنا متجانس شیان سره
پیوندوي یا گډوي . (۴)

(۳) احساس : په شعر کې احساس یا عاطفه ضروري شرط دی . که شاعر
درد ، آرزو ، احساس ، اندېښنه ، قهر او تاثر ونه لري نو لوستونکي یا اوريدونکي
له داسې شعر څخه خوند نه شي اخيستای . (لایف تولستوي) په خپل اثر د هنر
څه دی ؟ کې په دې ټيکار کوي چې د شعر اصلي وظیفه داده چې مقابل
لوري ته احساس ورنقل کړي . (ساوستيانوف) ليکي چې په هنر کې قضاوت
مفکوره او حقيقت په عاطفي بڼه تبارز کوي او د د هنر وظیفه يوازې معرفت
نه ده ، بلکې هغه د انسان په وړاندې مسألې طرح کوي ، ژوند ته خوند وربخښي
او د نړۍ په ارتباط د دده عاطفي برخه پياوړې کوي . (۱۱)

که څه هم دغه خبرې د هنر په باره کې په عام ډول څرگندونې کوي
خو څرنگه چې شعر د هنر يو عمده توک دی نو طبعاً د شعر په باره کې هم
صدق کوي . (امير حسين اريان پور) ليکي : « بطور خلاصه : فلسفه محصول
علم و هنر است ، و علم شناختی است مبتنی بر مفاهيم کلی و دارای جنبه
ادراکی قوی . پس پيش از واقعيت درونی واقعيت بیرونی را مورد
توجه قرار میدهد . و چون ثبات نسبتي واقعيت بیرونی از واقعيت درونی
بیشتر است ، علم که بر واقعيت بیرونی تاکید میورزد ، بیانی است -
نسباً قاطع ، بیانی است کمی از وضع موجود واقعيت ، از آنچه هست .
هنر شناختی است مبتنی بر تصاویر جزئی و دارای جنبه عاطفي قوی .
پس ، پيش از واقعيت بیرونی واقعيت درونی را مورد توجه قرار
میدهد ... بیانی است نسبتاً خصوصي ، بیانی است کیفی از تحولات
واقعيت ، از آنچه باید باشد ، از امکانات اميد ها ، آرزو ها . » (۱۲)

(موری) وایی (ستر شاعر د ژوند په باره کې د نتایجو د لاس تړاو وړ)
 د پاره هڅه نه کوي، بلکې په هغه کې یو کیفیت تشخیصوي، دده عواطف
 چې په یوه بل کې یې تداخلم کېږي دی، ورو، ورو په ده کې یو عادت
 رامنځ ته کوي، ځینې شیان او پېښې پرده باندې له نورو زیاته اغېزه
 کوي... زما په پوهه داد شاعر د تجربې اسلوب عاطفي بنسټ دی»
 د ایران پېر مشهور شاعر او ادب پېژندونکی (نادر نادرپور)
 وایی: «من به آن چیزی شعر میگیریم که در من انفعال عاطفی ایجاد کند
 احساس و اندیشه مرا برانگیزد و مرا دستخوش نوعی هیجان سازد»^(۳)
 شعر، که بکلی وی یا هیجان پارونکی تصویر درلودونکی په هر
 صورت له احساساتو او عواطفو سره اړه لري.

(۴) وزن (آهنگ = Rhythm): د وزن کلمه چې غاړې (لحن)
 او آواز ته ویل کېږي، دلته د (ریتم) یعنې د آواز د موزون والي په
 مانا استعمال شوې ده. په پارسي کې د ریتم «د پاره د آهنگ»
 له کلمې څخه کار اخیستل کېږي. مونږ کولی شو چې (وزن) - (ریتم)
 په معنا استعمال کړو. په شعر کې د منظمو او یا تقریباً برابرې زمانې
 وقفو تر مینځه د هماغه مشابه آوازونو تکرار ته ریتم ویل کېږي.
 مونږ دلته هغو تجربو ته رجوع نه کوو چې ادوا پوهانو د وزن
 (ریتم) په باره کې کړي دي، خو دا خبره څرګنده ده چې (که په خپله
 آواز مکرره نړۍ) وزن د انسان پر سایکلوژي باندې لذت بخښونکی
 اغېز کوي.

دا باید ووايو چې هر شعر (د آزاد شعر په ګډون) هرومرو یو
 ډول وزن لري. حتی بکلی او خوندور هنري نثر هم یو ډول وزن لري

خود آزاد شعر او هنري نثر وځم باقاعده او منظمه متریک بېلگه نه
تعقیبوي. ځینې ادیبپوهان آزاد شعر د منظم وزن د نه درلودلو
په سبب اصلاً شعر نه گڼي. که خبره همداسې وي نو وځم د شعر
ارگاییک توک دی. که آزاد شعر (بلکه له نامه څخه یې چې څرگندېږي)
شعر وي ، نو هغه هم یو ډول وځم لري چې البته د نظم په اندانه باقاعده
نه دی .

نتیجه :

شعر له څلورو ضروري توکو څخه جوړېږي - مفکوره ، تخیل ،
احساس (عاطفه) او وځم . ددې خبرې فہمی مانا داده چې هر نظم شعر
نه دی . په شعر کې د مفکورې شته والی هتمي دی ، ځکه چې یې مفکوره
شعر ، شعر نه دی ، لیکن په شعر کې مفکورې باید شاعرانه (په شعر سر)
د افا دی وړ) مفکوره وي . له دغو ټولو یا دوو څخه وروسته ، کولی
شود شعر د پار د لاندې تعریف پیشنهاد کړو :
شعر په وځم لرونکی ژبې سره د مفکورې او تخیل عاطفي ترکیب
ته ویل کېږي .

ماخذونه

(۱) د شعر په باره کې د واصف باختري ، مقاله ، لیکچرهای اموزشی
برای اشتراک کنندگان نخستین کنفرانس سرتاسری نویسندگان جوان ، پوهنتون
کابل ، ۱۳۶۲ .

(2) Barrow et al, An Introduction to Literature

Houghton Mifflin Company Boston 1959, pp. 665-66.

(۳) سر محقق دوست شینواری ، د ادب د تېږې اساسونه ، دولتي

مطبعه ، ۱۳۶۵ ، ۸۵-۸۶ مخونه

(۴) George Walley, Poetic process, 1963, p. 235.

(۵) احسان طبري ، مسایل از فرهنگ و هنر و زبان ، انتشارات مروارید ،

چاپ اول ، تهران ، ۱۳۵۹ هـ ش کال ، (۱۵-۱۶) مخونه

(۶) لونا چارکي ، درباره ادبیات ، مترجم : ع. ن. ، کمیته دولتي طبع

ونشر ، ۱۳۶۳ ، ص ۱۴۰ .

(۷) اسماعیل نوری علاء ، صور و اسباب در شعر امروز ایران ، سازمان

انتشارات بامداد ، چاپ اول تهران : ۱۳۴۸ ، ص ۸۴۰ .

(۸) دزیات تفصیل دپاره وگورئ : ادبي څېړنې د محمد صدیق دوهي

تالیف ، ۱۳۶۰ ، مخ (۳۸) .

(۹) که هدف یوه سرپناه وي نو یوه کور له هم ضرورت رفع کولی شي .

پرتمینه ماغې د ښکلا د ذوق د تسکین دپاره جوړېږي ، نه د اړتیا د رفع

کولو دپاره . په یوه خاورین کڼه ولي کې هم او به خښل کېدای شي ، نو

بلورې گیلانس دڅه دپاره جوړېږي ؟ مجسمه ، تابلو ، زینتي بوټي او گلان

شعر او په مجموع کې هنر د اړتیا ورسره اړه نه لري ، مگر دا چې د ښکلا سره

مینه په خپله یوه انساني اړتیا بللای شو .

(۹) اسماعیل نوری علاء ، صور و اسباب در شعر امروز ایران ،

چاپ اول ، سازمان انتشارات بامداد ، تهران ، ۱۳۴۸ ،

ص ۵۰ .

(۱۰) اسماعیل نوری علاء ، هماغه کتاب ، (۲۸۰) مخ

(۱۱) (۱۲) (۱۳) (۱۴) (۱۵) (۱۶) (۱۷) (۱۸) (۱۹) (۲۰) (۲۱) (۲۲) (۲۳) (۲۴) (۲۵) (۲۶) (۲۷) (۲۸) (۲۹) (۳۰) (۳۱) (۳۲) (۳۳) (۳۴) (۳۵) (۳۶) (۳۷) (۳۸) (۳۹) (۴۰) (۴۱) (۴۲) (۴۳) (۴۴) (۴۵) (۴۶) (۴۷) (۴۸) (۴۹) (۵۰) (۵۱) (۵۲) (۵۳) (۵۴) (۵۵) (۵۶) (۵۷) (۵۸) (۵۹) (۶۰) (۶۱) (۶۲) (۶۳) (۶۴) (۶۵) (۶۶) (۶۷) (۶۸) (۶۹) (۷۰) (۷۱) (۷۲) (۷۳) (۷۴) (۷۵) (۷۶) (۷۷) (۷۸) (۷۹) (۸۰) (۸۱) (۸۲) (۸۳) (۸۴) (۸۵) (۸۶) (۸۷) (۸۸) (۸۹) (۹۰) (۹۱) (۹۲) (۹۳) (۹۴) (۹۵) (۹۶) (۹۷) (۹۸) (۹۹) (۱۰۰)

دلته دیوي ادبي اصطلاح په توګه راغلی ده.

(۱۱) «The theory of Reflection and the Arts»
Savostyanov, Marxist-Leninist Aesthetics and
the Arts, Progress publishers Moscow.
1980, pp. 143-44.

(۱۲) امیر حسین آریان پور، جامعه شناسی هنر، چاپ روتاسیون،
مطبعة حزبی، مؤسسه نشراتی ح. د. خ. ۱۰، ۱۳۶۴ هـ ش کال حمل
(۷۲) مخ.

(۱۳) صاحبہ علی اصغر ضرابی با نادر پور، مجله فردوسی،
شماره ۸۱۰ به نقل از اسماعیل نوری علاء، همان کتاب.

د شعر په بامره کې خويادونې،

ادبي ارزښت

د موضوع د روښانولو لپاره خپلې خبرې په يوه خاطره پيل کوم :
هغه وخت په دولسم ټولگي کې وم ، کليوالو به هر وخت داويلې
چې : په زړه کې مې فکر وکړي ، زړه مې راته وويلې . زړه مې منله
او داسې نور .

دوی فکر کاوه چې زړه د فکر کولو غړی (ارکان) دی . ما په ښوونځي
کې لوستي وو چې زړه د وينو د ویشلو دنده تر سره کوي . د فکر کولو
غړی دماغ دی . يوه ورځ مې په دېره کې ناستو خلکو ته وويل چې :
زړه فکر نه کوي ، بلکې ماغزه فکر کوي . يو مشر چې په خبرو او
استدلال کې دېر تکړه و ، دا خبره ونه منله . زه مونږ د واپ و
بحث د وام وکړ او په پای کې زه پر شوم . دده استدلال دا
و چې که چېرې زړه وينه ونوښتي نو ماغزه هم کار نشي کولی ، نو په دې

اماس زړه د فکر کولو لپاره ضروري غږی دی او که زړه ودرېږي
نو فکر کول هم پای ته رسېږي. کليوالو دده پر دلیل او منطق آفرين
روايه اويچا را ته خطاب وکړ «مکتبي پر شوي»

ما ټينگار کاوه چې زه نه يم پر شوی. دا سعه ده چې که زړه
نه وي نو ماغزه هم خپله وظيفه نشي ترسره کولی، لیکن دا دی معنا
نه لري چې زړه فکر کوي.

دغه کليوالی استدلال ډېر ځله نومېدلی د پخوا او تکرار لیکوالو
په لیکنه کې هم ځان څرگندوي. د مثال په توګه دوی وايي که مفکر
«ایډیا» نه وي نو شعر نه جوړېږي اوله همدې امله مفکره شعر
اساسی توک دی. ورپسې دوی زیاتوي چې هره مفکره د ځان د
څرګندولو لپاره پخپله یو مناسب شکل غوره کوي.

که موږ دغه ډول استدلال وکړو، نو ویلی شو چې ډوډی د
شعر اساسي توک دی، ځکه چې که څوک ډوډی ونه خوري نو نه مفکر
شته او نه شعر. ټیټي یو بل څوک اعتراض وکړي چې ډوډی په ځاوه
او بولس او هوا پورې اړه لري که دغه شیان نه وي نو نه ډوډی
شته او نه شعر. نو موږ ته پوهېږو چې د شعر لازمي توک کوم
دی؟

بله پوښتنه داده چې آیا هره مفکره د شعر کېدلو لیاقت لري؟

یوځلې (لونا څارسکي) د شوروي اتحاد د فرهنگي چارو مسئول ویلي ده
«هغه هنرمند چې پخپل اثر کې د هېواد د تطبیق شوی اقتصادي پلانونو

هدفونه انځوروي ارزښتمن هنرمند دی. ښه هنرمند هغه دی چې
داسې قلمرو ته لاره پیدا کړي چې تر اوسه پورې نه وي کشف شوي

او په داسې حوزه کې کار وکړي چې منطق او ارقام پکې لاس ونه لري (۱).
 دا خبره مونږ ته ځن آت راځوي چې د ځينو «مترقي کوونکو» له استعداد
 څخه د بچ کېدلو مصوښت احساس کېږي. ځکه ځينې له شاعرانو څخه همداسې
 غوښتنه کوي چې د پنځه کلنو اقتصادي پلانونو په باره کې شعرونه وليکي
 او که دا کار نشي کولی نو لږ تر لږه بايد تيوريکي موضوعاتې په شعر
 کې بيان کړي او يا د ورځني مسايد په شعر کې منعکس کړي.

زما عقیده داده چې د هرې مفکورې د پاره د شاعرانه پروسس
 له تېرېدو نه وروسته د شعر کېدلو امکان شته، خو ځينې مواد په اسانه
 سره د شعر په فابريکه کې د پروسس لپاره نشي تيارېدلی. مونږ بايد
 د دې انتظار ونه لرو چې دوو پښتانه تاريخي ورځنيو د شمال جوړکړو
 په همدې ترتيب ځينې مفکورې سختې غير شاعرانه دي، لکه (لونا چارسکي)
 چې وده اشاره کړې ده.

که د اخبره سموي نوره مفکره حق د پرې لورې علمي مفکره
 بيا د رياضي غورمولونه د شعر او شاعرۍ قلمرو ته نه ورننوي. د دې
 خبرې بله معنا داده چې يوازې شاعرانه مفکره د ځان د څرگندولو لپاره
 ټاکلې شکل غوره کړي. ليکن دا پرې ستړه لاندې ده. څوک کولی شي
 چې د شاعرانه او غير شاعرانه مفکرې د بېلو لپاره يو اوږد فهرست
 جوړ کړي؟ دا کار نه مطلوب دی او نه ممکن. مخصوصاً په دې
 دليل چې له شاعرانه هيله کېږي نوې مفکرې وړاندې کړي او کمپاټه
 له مخکې نه معلوم وي، نو په دې صورت کې شعر نوښت نه لري او

(۱) لونا چارسکي، در باب ادبيات، مترجم: ع. د کيسته د وطن طبع و نشر، ۱۳۶۳، ۱۴ مخ.

پخپله بي ارزښت له لاسه ورکوي. که مفکره د شعر ټاکونکي
 ترک دی نو شاعر بايد پخپله ستر مفکر وي، په داسې حال کې
 چې د معنې له مخې دا خبره سمه نه ښکاري. د پر لوی شاعران
 شته چې تر کلور، اسطوره او فانتازي وړاندې کوي او مفکره
 يې علمي ارزښت نه لري، مگر دا د بي ارزښت تخنيکي څوک سترګې نه شي
 پټولی. ادبي ارزښت له علمي، فلسفي يا اخلاقي ارزښت سره اړکانیک
 پيوستون نه لري، هماغسې چې شعر د ژبني جوړښت او آهنگ له مخې
 له عادي وينا (نثر) سره توپير لري، «شاعرانه شوې مفکرې» هم د
 کلتور له عادي مفکورو سره يو شلته نه دي. هغه څه چې شاعري يې
 په شعر کې وييلی شي د عادي شخص پاره جواز نه لري، د مثال په توګه
 د خوشحال خټک د اشعر:

نه خوشحال کمزوري نه يم چې به ډار کړم

په ښکاره نارې و هم چې خوله يې را کړه

يو شاعرانه طغيان دی. دغسې طغيان په شعر کې د پر خوند کوي
 مګر که خوشحال خټک دغسې خبره په نثر په يوه لوی مجلس کې
 وييلې وای، سپين بڼيرو او درندو پښتنو به سخت خپګان څرګند
 کړی وای او د پښتني کلتور له نور موخو مخه به يې انحراف بللی وای.
 حافظ شیرازی په صراحت سره په دغه بيت کې شرابو ته

اشاره کوي:

آن تلخ و شکر که صوفی ام انجاشش خواند

اشهي لنا و اعلی من قبله العذارا

د ابیت د کلتور له منځه شويو نور موخو مخه تېری دی، لیکن د

شعريت په هرکت نه يوازې بياچې څوک يې بد نه کښي ليکن په شعر
او خوند يې تکرار وي . ټولنه د شاعر نورندۍ ، طغيان او
له کلتوري نور موندنه تېرې زغملې شي او له ډېر وټنگ نظره
متعصبو پرته نور خلک له دغسې سرغړونو څخه خوند اخلي .
ددې خبرو نتيجه داده چې شاعرانه « بد اخلاقي » د عادي
اشخاصو له بد اخلاقه سره توپير لري . (اپلاتون) ډېر زيار
وايست چې د (هومر) شعرونه سانسور کړي ، ځکه دده په عقيد
د (هومر) شعرونه د خرابانو اخلاق فاسدوي ، ليکن څه فايده
يې ونه کړه ، ځکه چې (هومر) شعرويلی و ، اوحتي نه ده چې شعر
دی د نور ماتيف اخلاقو تابع وي .

د حميد په ديوان کې د اشعر زيات شهرت لري :
خط پر مخ دصنم راغی که سپوږمۍ شوه په هاله کې
دايي غاښ په خوله کې زړېب کا که ژاله شوه په لاله کې
دازماله غمه شين زړه پکې خيال ديار د شونډو
هېرنگ زېب او زينت کا لکه مۍ په شنه پياله کې

ټوله ادبپوهان په دې خبره پوهېږي چې دصنم پر مخ دخط
را تلل کوم ډول معشوق ته اشاره ده . په دې کې هم د کلتور له
نور موندنه انحراف ليدل کېږي . سر له دې چې دغه شعر دحميد په
ادبي شهرت کې ډېر زيات نقش لري .

له پورتنیو خبرو څخه مونږ يوې بلې نتيجه ته رسېدو او هغه
دا چې د مفکورې څرنگوالی د ادبي ارزښت لپاره ټاکونکی عامل نه گنل

کېږي. یوه مفکوره بنایي علمي، فلسفي یا اخلاقي وي او حتی وزن او قافیه هم ورکړل شي اما له دې سره سره د ادبپوه او شعر پېژندونکي په نظر له ادبي ارزښت څخه بې برخې وي. هر نظم شعر نه گڼل کېږي او حتی نه ده چې هر شعر دې منظوم وي. له دې امله د وزن او قافیه په درلودلو سره حتی نه ده چې یوه مفکوره شعر وگڼل شي.

(اسماعيل نوري علاء) دا خبر را نقلوو: «ظریفترین و برجسته ترین افکار فیلسوفان و دانشمندان و مردم شناسان و نمایان آنها صرفاً باور و به شعر، شاعرانه نمیشوند. کسیکه شاعرانه فکر میکند خود شاعر است»^(۱) وایی چې یو ځوان نامتو ادیبو (ادین) ته مراجعه وکړه او وده وې ویل: «زه غواړم چې شعر ووايم، لطفاً ماته لارښوونه وکړه» ادین له ده څخه وپوښتل: «آیا د شعر ویلو لپاره کومه مهمه مفکوره له ځانه سره لرې؟» هغه په ځواب کې ورته وویل: «هو، غواړم یوه مهمه مفکوره په نظم را وېم.» د دغه ځواب په اورېدو سره (ادین) ورته وویل: «څه بچیه له تا څخه شاعر نه جوړېږي.»^(۲)

کېدای شي دا خبرې د واقعیت خوښوونکو (ریالستان) په نظر پورې اوبې مفهومه ښکار شي. دلته هدف دانه دی چې دا خبرې دي ومنل شي، بلکې هدف دادي چې واورېدل شي. یو څوک نن یوه خبره اورې پورې اوبې معنا ورته ښکاري، سبا یې بیا اورې چرت پکې وهي، همدا چرت وصل پخپله دېر اهمیت لري. (پابلون ودا) وایی چې: «ثابت او

(۱) اسماعيل نوري علاء، مورد اسباب در شعر امروز ایران، چاپ اول، انشادات پامداد، تهران، ۱۳۴۸-۵۰.
(۲) Barrow et al. An Introduction to Literature. 1959

جاړيداني احكام په شعر کې وجود نه لري. مهم ټکي رادی چې مختلفې
 نظريې په دقت سره او له پخواني موضوعگيرۍ پرته واورېدل شي.
 مونږ تر لوسته څرگنده ده چې ادبي کره کتونکی د شعر د ارزښت
 ټاکنې لپاره له بېلابېلو معيارونو څخه کار اخلي. څوک د شعر اخلاقي
 او تربيتي اړخ ته ارزښت ورکوي، ځينې يې د سايکالوجۍ له پلوه څېړي
 ځينې يې د ټولنپوهنې په هنداره کې گوري، څوک اسطوري پکې لټوي، څوک
 يې پر استيتکي ارزښت ټينگار کوي او ځينې نور ورباندې نور معيارونه
 تطبیقوي.

زما په عقیده علمي، اخلاقي او فلسفي ښېگڼې د شعر په نسبت بهرني
 توکونه دي. که شعر دا خلاقو په ترويج د علومو په تعميم او د فلسفي
 افکارو په تعميق کې برخه واخلي دا به د ښېگڼو کار وي او دا به
 داسې مثال ولري، لکه يوه زینتي ونه چې د ښکلا په خاطر کېنول شوې
 وي او خلکو ته سپړه هم ورکړي. شعر د زینتي وني په شان دی
 په اصل کې د ښکلا لپاره دی او که کته ولري، نو دا خو کومه د
 اعتراض وړ خبره نه ده. معتبر او ماهر خلک بناي د زینتي وني له
 سپړې څخه استفادې ونه کړي او دا يوازې غريبان دي چې سپړې ته يې
 سترگې نیولې وي. د خوارانو لپاره د خوند او ښکلا مسأله دوهمه مسأله
 ده، تر هره څه دمخه بايد د دوی گېډه مړه شي. له دې څخه ښکاري
 چې ښکلا او اپتيا بېلابېلې پديدې دي. يوشمېر به ښکلا وي خو
 گټور به نه وي او يا د دې په خلاف گټور به وي خو ښکلا به نه وي.
 شعر خپل ارزښت له ښکلا څخه اخلي نه له اپتيا څخه (مگر دا چې
 ښکلا خو ښه هم يوه ول او تياوگنه شي). ناستولیکوال (ويکتور هوگو)

وايي: « څه ځکه نه لري؟ ښکلی دی، آیا همدغه کفایت نه کوي؟ دکلا سټو په شان، د عطرونو په شان، د مرغیو په شان او د ټولو خوشیا سټو په شان چې بشر نشي کولی په خپله خوښه هڅو ته تغیر ورکړي او ضایع یې کړي. په عمومي توګه هر شی چې ګټور وي ښکلی کېدای شي، ځکه ورځني ثروند ته ورننوي، شعر په نثر بدلیږي او آزاد مریف کېږي. هنر آزادي ده، پر تم دی، غوریداده، د روح غوریداده په بطالت کې. نقاشي، مجسمه جوړونه او موسیقي مطابقاً د هیڅ شي په وړاندې لګېږي. موږ د هنر له آزادۍ څخه ملاتړ کوو. موږ په نظر هنر وسیله نه ده، بلکې غنا په ده. هر هنرمند چې بې له ښکلا څخه بدل شي په باره کې فکر کوي، زموږ په پوهه هنرمند نه دی. «
 نامتو فیلسوف (ژان پل سارتر) شعر له ادبیاتو څخه جلا کوي، د نقاشۍ موسیقۍ، مجسمه جوړونې او معمارۍ په ګټار کې یې دروي. طبعاً دده منظور له شعر څخه ایډیال شعر دی، نه هر ډول منظوم اثر. د سارتر په عقیده شعر د موسیقۍ، نقاشۍ او پلاستيک هنر په شان پخپله غایت دی. په داسې حال کې چې ادبیات التزام او تعهد ټولوي او کولای شي یو پیغام ولري، شعر د التزام وړ نه دی. هماغسې چې د موسیقۍ آوازونه کومه خاصه معنا نه ښکاري، شاعرانه الفاظ هم بې له دې چې پر خپل مدلول یا ښانه دلالت وکړي د موسیقۍ دنوت په شان لفظي تصویر جوړوي. دغه تصویرونه نقاشۍ تابلویا مجسمې یا پر تمینې ماڼۍ ته ورته دي چې فقط ښکلا منعکسوي نه ضرورت اوار تیا. (۱)

د محنت مو لوستونکو په اجازه دلته یوه بله خاطره لیکم، د پغمان
 په یوه باغ کې موله دوستانوسه میله جوړه کړې وه، یو چا د افسوس
 په لهجه وویل چې دهغه مخامخ ماته تحسین شو خو حله وړان شوی او
 بیا جوړ شوی دی، حکم چې د باغ خاوند به چې په ماته کې څه نیمګړتیا
 ولیده، ماته به یې وړاندې کړه او بیا به یې دنوي دیزاین په اساس جوړولو
 په دې ترتیب په ملیونونو افغانانو هډه ولارې.
 ما ورته وویل: دهغه ماته د سر پټا د پیدا کولو لپاره نه ده جوړه.
 شوی، د ماته خاوند د کابل په ښار کې کور لري، د ماته د هنري
 ذوق د تسکین لپاره وړاندې شوې ده، نه د اړتیا د پوره کولو لپاره.
 په دې اساس ویلای شو چې ګټه او ایستګی ذوق هر وخت سره غاړه غږی
 کېدای نه شي. د شاعر چې خپل شعر خوښ نه شي له سره یې جوړوي،
 د نقاش چې تابلو خوښه نه شي هیسته یې غورځوي، اما کلال خپل منګی
 نه ماتوي، حکم چې یو غریب خوږه پیدا شي چې په ارزانه یې ورباندې
 خرڅ کړی، یو تاجر ترڅو چې امکان ولري خپل خراب او خوساشیان
 هم په پیسو خرڅوي، البته د دې احتمال شو غني کولی چې یو وېښ
 شاعر دې د حق الزحمې لپاره یو بې خوښه شعر هم چاپ ته وسپاري
 او همدغسې نقاش درواخله، خو بهرني حالات او استثنایي حالات
 دي. هنر په عام ډول له ذوق سره تړه لري، ذوق یې غوښتونکی او
 روزونکی دی او ذوق یې قاضي دی، د ادبي او هنري ارزښت د
 ټاکلو لپاره هیڅ کوم ټاکلی فورمول - چې د علمي فورمول په شان
 د ټولو لپاره د منلو وړ وي - نه دی وضع کړی. ادبي ارزښت په
 نهایت کې پر ذوق تکیه کوي. نامتو لیکوال «آپکار الن پو» په دې باور

کې داسې وايي: « نه به د کلمو شعر هغسې تعريف کړم لکه چې هغه د ښکلا آهنگوال تخليق وي. د هغه يوازینی قاضي ذوق دی. له عقل او وجدان سره د هغه ارتباط ضمني (فرعی) دی. که تصادف په پام کې ونه نیسو نو شعر له وظيفې يا حقيقت سره سروکار نه لري»^(۱) د فرانسې ستر شاعر (شارل بودلر) د شعر په باره کې داسې نظر څرگندوي: « ځينې خلک تصور کوي چې د شعر هدف ښوونه ده او شعر بايد چې کله د وجدان په بشپړولو کې زيار وباسي او يا د اخلاقو او آدابو ښوونه وکړي او کله هم هغه څه چې گوتل وي په گوته کړي ... شعر يې له خپل لځانه بل هدف نه لري او نه يې شي درلودلې.»

که دا خبرې و منل شي نو د شعر ارزښت څنگه ټاکلی شو؟ د ادب اوب د بحث غواړي، خودلته بايد دومره وويل شي چې شعر د تعريف او تحديد په واسطه ميځانيکي بڼه پيدا کوي. مونږ کولی شو چې د خوړندوړې غذا د پخولو لپاره د آتشپزۍ له کتاب نه استفاده وکړو. هلته د هر شي اندازه، د حرارت اندازه او حتی د وخت اندازه، هرڅه ليکل شوي او د تطبيق وړ دي، اما د شعر مسأله دغسې نه ده، د شعر په پېژندلو او حتی د شعر په باره کې د تخصص درلودلو په سبب څوک شاعر کېدای شي. طبيب، انجنير، کرنپوه (اگرونوميست) پيلوټ او داسې نور له نظري درس نه وروسته په تطبيقي برخه کې هم پرمخ شي. اما د شعر پېژندنه او ادبپوهنې په

(۱) William F. Thrall and Addison Hibbard · A HAND BOOK TO LITERATURE (revised) The oblyssy press, newyork, 1960, p365

برخبرې په تخصص درلودلو سره حتي نه ده چې څوک ښه شعر ووايي.
 سره له دې چې ددې خبرې معنا دا نه ده چې د شعر د ماهيت اوجو هر
 پېژندنه د شعر وپوښتو سره مرسته نه کوي او يا دا چې اصلاً د
 شعر له پېژندلو پرته شعر ووايي. شعر خپل ارزښت له هنري
 ژبې، تخيل، تصوير، آهنگ او عاطفي بارڅخه ترلاسه کوي، چې
 ددې ټولو شرح جلا بحث غواړي.

نتيجه:

شعر دوه ډوله ارزښتونه لري: ذاتي او بهرني.
 د شعر بهرني ارزښتونه اخلاقو، علم، فلسفې، سياست، مذهب
 يا ايدېالوجۍ ته خدمت کوي. متعهد شاعران د شعر بهرني ارزښتونه
 ته زيات اهميت وده کوي. متعهد شعر د يوې پټا کلي طبقې، قشر، سياسي
 يا مذهبي فرقې مرام ته وقف شوي وي اوله دې امله د ټولو لپاره د خوښه او التذاذ منځ نه کړي.
 اما هميشې او جاويداني شعر د ټولو انسانانو په آدرس ويلي کېږي او د شعر ذاتي
 ارزښتونه څخه کار اخلي. په دغه ډول شعر کې هم مفکوره د بشریت له دايمي ارزښتونو
 او پراخ هيوماينزم سره اړه لري. د زمانې په اوږدو کې هر نسل ته احساس
 او عواطف وراثتوالوي، عشق، ښکلا، سوله او دوستي، ايثار، زړه‌سې
 گټه آرمانونه او داسې نور هميشې ارزښتونه د شعر ښه تازې او سمسود
 ساتي.

د شعر ذاتي ارزښتونه ښکلا، تخيل، تصوير، هنري ژبه، آهنگ،
 احساس او جذبات دي. بهرني ارزښتونه بايد شاعرانه شي له هغسې
 دروسته د شعر نوزم ورباندې اېښودل کېدای شي.

نثر اوشعر

- نثر په اصل کې عربي کلمه ده، په لغت کې شيندلو او يتلولو ته وايي او په اصطلاح کې هغه وينا ده چې وزن او قافيه نه لري. (۱)
- د ادب پېژندني په اکثر و متونو کې نثر په دوه ډوله ویشل شوی دی:
- ۱- مرسل نثر، چې د وزن او قافيې له قيد څخه آزاد وي.
 - ۲- مسجع نثر، چې سجع پکې راغلي وي.

(فرهنگ ادبيات فارسي) د (داکتر خانلري کيا) تاليف په دې باره کې داسې ليکي: «نثر مرسل، نثری است که نويسنده در آن مقيد به آوردن سجع يا صنايع لفظي ديگر نباشد».

نثر مسجع نثری است که نويسنده در آن مقيد به آوردن سجع باشد. مثال انگلستان سعدی: «منت خدای را عزوجل که طاعتش موجب قوت است و به شکر لافرش مزید نعمت».

په هیڅو آثارو کې نثر په درو ډولو ویشل شوی دی: مرسل، مسجع او مرجع.

خوځرنگه چې په مرجز نثر کې له متوازنې سجعې څخه کار اخيستل کېږي ،
 نو کېدای شي چې هغه هم د مسجع نثر يو ډول وگڼل شي . ځينې ادبپوهان مرجز
 نثر ته موازنه يا مماثله هم وايي . د مسجع نثر د پېژندلو د پاره به د تسجيح په
 باره کې يوڅه يادونه وکړو .

تسجيح دې ته ويل کېږي چې په وينا کې سجع را وېله شي . دغې وينا ته سجع
 او مشابېه جملو ته قرينه ويل کېږي . سجع په لغت کې د کوشري يا د گوکو شتو (مکي)
 د آواز په مانا راځي . په اصطلاح کې د قريبي وروستيو کلمو ته چې په وزن يا درې
 توري کې سره يو شانته وي سجع ويل کېږي . په قرآن کریم کې د سجعې په ځای
 د فاصلي اصطلاح استعمالېږي چې جمع يې فواصل راځي .

سجع پر درو ډولونه :

۱- متوازي چې په وزن او دروي توري کې سره يو شانته وي ، لکه (کار، بار)
 (مال، کال) ، (جامه ، نامه) .

۲- مطرف چې الفاظ دروي په توري کې سره موافق وي او په وزن
 کې مختلف وي ، لکه (دانه ، زمانه) ، (مل ، عمل) ، (شان ، نشان) .

۳- متوازنه سجع چې د قريبي کلمې په وزن کې برابرې او دروي په
 توري کې مختلفې لکه (پاک ، صاف) ، (شريف ، کریم) ، (کار ، کان) . (۲)

ځينو پښتوليکو الو سجع د قافيې په مانا اخيستې ده ، نو ځکه يې مسجع نثر ته
 قافيه وال نثر ويلی دی . که څه هم متوازي سجع د جوړښت له مخې له قافيې

سره توپیر نه لري ، خو ځکه چې دغه ډول سجع په ناموزونه وينا کې نشي قافيه
 نه بلل کېږي . که چېرې د سجعې نور ډولونه هم په حساب کې ونيسو او بايد چې

ويې نيسو ، نو سجع او قافيه يو له بله توپیر لري ، سره له دې چې دا خبره هم
 بايد په ياد ولرو چې په دري ژبه کې هم د مسجع شعر غزلې شته ، په پښتو ژبه کې

د مطرقي سجي په اساس د پښتو زيات نظمونه موندل شوي. د قافيې په برخه کې پښتو
لکني د عربي او دري ژبو له شعرونو سره يو شانته نه بڼارې.

د سجي په برخه کې زموږ د دوه زيات توقف دليل دادې چې ورته
د نثر توپير بايد له آزاد شعر، سپين شعر، ادبي ټوټې او منشور شعر سره تر
بحث لاندې ونيول شي.

په انگرېزي ژبه کې نثر ته *Prose* وايي. د نثر اصطلاح، دهغې په پراخ
مفهوم سره پښتو ته لولیکنو او گڼو څرگندونو باندې تطبيقېږي چې منظمه
آهنگواله بېلگه نه لري. کله چې په ادب پېژندنه کې د نثر په باب خبرې کوو نو هغه د
د ژبپوهنې د نثر سره يوڅه توپير لري. په ادبياتو کې هر ډول گڼې وې او
تصادفي خبرې نثر نه بلل کېږي. ښه نثر يو ډول آهنگ لري، په غونډونو خوب
لگېږي، خو دغه آهنگ ټاکلی نظم او قاعده نه لري او له همدې امله له نظم *Ver*
سره توپير لري. د نثر آهنگ د متریک آوازونو تاج نه دی. ځينو ادب پېژندکو
د نثر ځانگړتياوې په دې ډول ښودلې دي:

۱- نثر منظم او با قاعده آهنگ نه لري.

۲- په نثر کې گرامري قاعدې او منطقي ارتباط ساتل کېږي.

۳- نثر سېک لري، که څه هم د يو لیکوال سېک به ډېل له هغه سره يو شانته نه وي.

۴- نثر بڼه پر گرامري او منطقي قواعدو د فصاحت د اصولو پورې هم ^{ګډې} (۳)

هنري يا ادبي نثر د بدعيي مختصاتو په درلودلو سره له عادي نثر سره تفوق

لري. دغه يا دونه موندل کېږي ته رابولي چې د نثر پر ډولونو باندې بحث وکړو.

لوېديځ ادب پېژندونکي په عنعنوي لحاظ نثر په څلورو ډولونو ويشي:

تشریحي، توصيفي، استدلالی او داستاني.

په (انسايکلوپيډيا بريتانیکا) ۱۹۷۲ کال کې نثر پر درو ډولونو ویشلی

شوی دی : توصیفي (د پېښو، خلکو، ځایو، شیانو) تشریحي (یا توضیحي)
او هیجاني (یا احساساتي) .

د نثر ډولونه معمولاً د انشاء (لیکوالی) د بحث په ترڅ کې ترخپړني
لاندې نیول کېږي . دلته د ایا دونه هم ضروري ده چې پاسني ډولونه په نښه
(خالص) شکل په ندرت سره لیدل شوی ، خو بیا هم د اصلي اوضعتي ډول ترمنځ
په اسافي سره د پېلتاده کړنې ته اړتیا کېدای شي .

د مثال په توګه په اکثر و داستانونو کې د کرکټر ، ځای او پېښو توصیفونه
او د لیکوال اصلي هدف داستاني لیکنه ده ، نو مونږ بهدا اثر نثر ته د استانی نثر
وايو . اوس به د نثر ډولونه په لنډه توګه تعریف کړو :

۱- تشریحي نثر (Expository) :

دغه ډول نثر د تعریفونو ، جریانونو (پړوسو) ، تعمیمونو ، مفکورو
او پر شپږو له بیانولو سره اړه لري او له دې امله هیجاني او بدیعي اړخونه
پې تقریباً د نشت برابر دي . له تشریحي نثر څخه زیاتره د علمي تحلیل ، ترکیب
مقایسې او تعریف د پاره کار اخیستل کېږي . ځینې یې توضیحي (Explanatory)
نثر هم بولي .

۲- استدلالی نثر (argumentative) :

په داسې حال کې چې تشریحي نثر په عمده توګه یوه موضوع ، یوه مفکوره
یا تیم (theme) توضیح کوي ، استدلالی نثر زیار باسي د منطق او برهان
په واسطه لوستونکی یا اورېدونکی دیو تیسس یا حکم په صحت یا بطلان قانع کړي .
برهانې نثر د ذهني اقتناع او عمل ته دهڅو ځای او پر یوه مفکوره
دګرو هوښي (معتقد کولو) د پاره پکارېږي .

د ونو د بنور بدلول علت بادۍ.

لومړۍ جمله په توصيفي نثر ليکل شوې ده، په داسې حال کې چې دوهمه
جمله د تشريحي نثر په بڼه راغلې ده. که وروستۍ جمله د يوې منظري د
توصيف د پاره استعمال شي د ليکوالۍ د معيارونو سره سمون نه لري.
فصيحې وينا هغه ده چې د حال مقتضياتو سره مناسبه وي.

نثر او شعر:

په ځينو وختونو کې د آزاد شعر او آهنگوال ادبي نثر ځينې څنگ په
څنگ سره درېږي. بڼايي د هر يوه ځېمه معلومه وي، خو نندارې يې په
تشخيص کې له ستونزو ورو مخامخ کېږي. د دې لاندې د سپيناوي د پاره په
د «آزاد شعر» او «شاعرانه نثر» اصطلاحات توضيح کړو.

ديوناني فيلسوف ارسطو ته رانيولې تر نن ورځې پورې عام تصور داي
چې هر نظم شعر نه بلکې بې، ځکه د شعر اصلي جوهر خيال دی، نوکه په
نظم کې ذهني انځور «ايماء» او خيال نه وي د شعر حکم ورباندې نشي کېدای.
د منطق پوهانو په نظر، شعر مخيل کلام دی، وزن او قافيه يې لوازم دي.
ددې متکوري پر بنسټ ځينو شاعرانو له وزن او قافيه څخه سترگې پټې کړې
او داسې شعرونه يې وويل چې متریک (تقريباً بيا عروضي) وزنونه او قافيې يې
نه درلودل. په انگرېزي کې دغه ډول شعر ته (Free Verse) او په فرانسوي
کې (Vers Libre) وايي چې اصلي مانايې (آزاد نظم) دی، خو زموږ
اديبان يې د «آزاد شعر» په نامه يادوي.

آزاد شعر متر (يعنې د نظم په کوربه کې آهنگواله بېلگه) او قافيه نه
لري (۱). په فرانسه کې (ويکتور هوگو) د نظم ژبه قيود لېږي کړي. په جرمني
کې نواليس (رشيې په ملح) کې سندرې وويلې، خو په (۱۸۰۱) کې پدې نثر په بڼه

چاپ کړې . له دې نه مخکې د (میک فرسن) نظمونه چې (د اوسیان نظمونه) نومېږي په آهنگوال نثر ويل شوي وو په ۱۸۳۶م کال کې (اليو سيوس برتاند) منشور نظمونه ويلی وو او د فرانسې نامتو شاعر (شارل بودلر) د هغه پيروي وکړه . د امريکې په متحده ايالتونو کې نامتو شاعر (والټ وايټمن) خپل اش (دو بنو پانې) په آزاد شعر وليکه . (هاينريش هايينه) مشهور جرمني شاعر (شالي بحيره) په آزاد شعر وويله . په دې لړ کې (هيلي)، (مايتراورنولد)، (امی لويک) د پولې فونیک شعر نوښتگره او (سټيفن کرين) نومونه د يادونې وړ دي . (۵) . آزاد شعر مخالفان او مدافعان لري . په هر صورت دغه ډول شعر شته او د دغه شعر نوم د نېغه د پېر و سترو شاعرانو ، هوکمو ، وايټمن ، هايينه له نومونو سره تړل شوي دي او دا د بياتو په قاموس کې هم د آزاد شعر اصطلاح منل شوې ده .

~ ځينې ادب پېژندونکو په نظر د آزاد شعر او ادبي نثر تر مينځ توپير د تخيل ، شعري لوازمو ، او بديعي مختصاتو په اساس ممکن دی . د (اليوت) په عقیده د هر ډول آزاد شعر تر شا د يو ډول آهنگ شيع شته . په عمده توگه آزاد شعر د ميخانیکي کېدو پر ضد اعتراض دی . داسې هم ويل کېږي چې وزن د مادي شيانو او د شعر ذاتي توک نه دی . اما په دې صورت کې د شاعري نثر (Poetic prose) او منشور شعر تر مينځ زيات ورته والی ليدل کېږي . ځينې ادب پېژندونکي وايي چې د دواړو تر مينځ توپير د نوښتگر ليکوال په قصد او اراده پورې اړه لري . د ځينې نورو په عقیده په منشور يا آزاد شعر کې د آهنگ ونډه زياته ده . اما د دواړو ډولونو تر مينځ د توپير معيار شهرت دی .

څرنگه چې په آزاد شعر کې قنې او ظاهري خاصيې نشته او که وي هم د نظم په انداز نه دی ، نو باید د شعر د پېژندلو د پاره د شعر معنوي عناصر وپېژنو . د شعر معنوي عناصر عاطفه ، مفکره او تخیل دي . د تخیل (اېماژ ، ذهني انځور) عمده لوازم تشبیه ، هېان کنايه او استعاره دي . هر څومره چې په شعر کې د تخیل برخه زیاته وي په هماغه تناسب یې شعریت هم زیات دی . سربېره پر دې آزاد شعر د شاعرانه نثر په نسبت یو ډول آهنگ لري ، که څه هم دغه آهنگ په متریک ندوي . *

ددې بحث د غاړه لو نه مخکې به د سپین شعر اصطلاح هم توضیح کړو . حکم چې زموږ ځینې لیکوال آزاد شعر او سپین شعر په عین مفهوم استعمالوي . سپین شعر په انگرېزي کې د (Blank verse) یعنې سپین ، (خالي - تش) نظم په نامه یادېږي . د سپین شعر مفکره دهیومانېزم - (خوارسمه - شپارسمه پېړۍ) د نهضت تر اغېز لاندې ایجا ده شوه . هیومانستانو به ویل چې کلاسیک شعر قافیو نه درلوده . په انگرېزي ژبه کې سپین شعر د لس څپه یزو یې قافیو مسریو څخه جوړ شوی دی ، چې دوهمه ، څلورمه ، شپږمه ، اته او لسمه څپه یې خجونه (اکسنټونه) لري . دغه ډول شعر له ډرامې سره جوړ دی ، خود استاني او فلسفي موضوعات هم پکې بیان شوي دي . ویل کېږي چې د سپین شعر ویل زیات مهارت او قریحه غواړي . که څه هم سپین شعر قافیو نه لري ، خو په عوض کې یې یو لړ نور ادبي صنایع استعمالېږي .

وايي چې د سپین شعر لومړنی ویونکی (Surrey) دی . په لومړي

دختو کې دغه ډول شعر ډرامې ته وقف شوی و (میلټن) هغه په

ایښک شعر واره . که چې سپین شعر دنا بعه ورا ماښت (شکپیر) به لاس
وروی نو سپین شعر د ممتاز شعر په توګه و منل شو . د سپین شعر تر ټولو
ستر استازي : شکپیر ، میلتن ، ورې زورث ، کیتس ، شیلی ، ټینیس ،
براونینگ ، سوین برن او نور دي . انګریزي ادبیو هانو محاسبه کړې ده
چې سپین شعر په مجموع کې د انګریزي شعر درې څلورمه برخه تشکیلوي .
په دې وروستیو وختونو کې ځینې ادبي کړه کتو لکي سپین شعر په پراخ
منهوم استعمالوي او هر هغه شعر ته چې متریک یې قافیې شکل ولري ، سپین
شعر وایي . په دې اساس هغوی آزاد شعر د سپین شعر په نامه یادوي .
د پښتو ادبیاتو یو نامتو مؤرخ بکي : « آزاد یا پکي چې سپین شعرونه او -
یې قافیې شعرونه هم ورته وایي او ځینی کسان یې « نوي شعرونه » هم بولي
په ختیځ ادب کې نوي پدیده ده . په پښتو کې هم د آزادو شعرونو د ودې د
دور د سقو نیمې پېړۍ سوغات دی . (۶)

د سپین شعر ، آزاد شعر او نوي شعر ترمینځ د توپیرونو په باره کې
بحث کول زموږ اصلي موضوع نه ده ، خو دومره یا دونه پکار ده چې آزاد
شعر د هر څله وزن او قافیه نه لري او له همدې امله هغه ته منثور شعر ویل شو .
اماسپین شعر د خج په حساب دیو ډول آهک درلودونکی دی .

داد ادبي څېړنو یو عام پرابلم دی چې د اصطلاحاتو په برخه کې د
ادبیو هانو تر مینځ عمومي موافقه (CONSENSUS) نه لیدل کېږي .
(لکه د ادب ، شعر ، نثر ، ژانر ، ریالېزم ، سبک ، مکتب او داسې نور و)
اصطلاحاتو په باره کې (اوله دې امله په دغه برخه کې د سم او ناسم حکم
هم په اسانۍ سره نه شي کېدای .

داد بیاتو په ان موینه (امتحان) کې د ابجکتیف آن موینې شکل بڼه نتیجه نه ورکوي

بهره دادره چې د يوې اصطلاح په تعريف کې محصل (يا انوېټي ورکول) ته فرصت ورکې شي چې اصطلاح په خپله تعريف کېي. او د تعريف د انتخاب يا سم کتلو د لامل په مفصله توګه بيان کېي. په دې صورت کې دادره يا به د پاره بېه امکانات تر لاسه کېي.

د پښتو نشر د متونو انتخاب او پېژندود :

که موږ د پښتو نشر متون يا د لوړ و ټولګيو د لوست کتابونه د تصنيف له پلوه وڅېړو، په ځينو کې هېڅ ډول سيستم نه ليدل کېږي، او که وي هم خپل ځان نشي ښودلی.

د نشر د متونو د ليکلو د پاره بايد تر هر څه دمخه هدف وټاکل شي. د هدف په ټاکنه کې د ټولنې اړتيا وي، د زده کوونکو اړتيا وي او د دسپلين (د رسمي مضمون اختصاصي څانګې) اړتيا وي په پام کې نيول کېږي. د ټولنې د اړتيا وړ په جمله کې هر وړو يو مشترک ارزښت شته چې هغه د فرهنگ انکشاف او تعميم دی. دا اختصاصي څانګو په اړتيا وړ کې د عمده مقولو پېژندنه او متقابل اړيکي غوره پر نښپونه اوله ژوند سره د هماغو پر نښپونو اړيکي او د هماغه څانګې تاريخي او ډېر ځايي انکشاف شامل دی. د زده کوونکو اړتيا وي په هماغه څانګه کې د معلوماتو زياتوالی، د مقولو او پر نښپونو سني اثباتي، د څېړنې او ارزښتي ميقود، د مهارتونو پر مختيا، د انګېرنې (طرن ټلې) او سلوک بدلې او د پراخو بلونو د حل د پاره د زده کوونکو استعدادونو روزنه او داسې نورې اړتيا وي دي.

د پښتو نشر د متونو په مړنه (انتخاب) کې ځينې ادبپوهان د کلاسيک

متونو انتخاب ته تمايل لري او هدف يې دادي چې د مشکو ترکيبونو

اصطلاحات او لغتونه په حل کولو سره لوستونکي له پخوا اني متنونو سره اشنا کړي
 ځيني يوازې د هنري نثر پرمخني بيلگي انتخابوي خو په دې وسيله لوستونکي
 له هنري بېلاو او بديعي يا فني مختصاتو سره پېژندلکوي پيدا کړي او ادبي ذوق
 يې لوړې سطحې ته پورته شي. د ځينو نورو په نظر د نثر متون بايد د هنري
 ادبي دورې د خصوصياتو هينداره وي اوله همدې امله متون پېژندونکي په
 تاريخي لحاظ د هنري دورې ټيک متنونه انتخابوي. په دغه کټگوري کې بنيادي
 ځيني داسې نثرونه هم و مرسل شي چې هنري ارزښت يې لږ وي، خوديوي
 تاريخي دورې ادبي خصوصيات پکې منعکس شوي وي.

تر اوسه پورې د نثر د متون تهيه کوونکي د غنعي له مخې يوازې د
 لغتونو په حل کولو او د څو متعدي شکل کليشيې تبصره په زيا تولو بسنه کوي.
 د مثال په توگه د دوی ليکي چې دغه نثر روان يا مغلق دی، د ځينې کلمې پکې
 زياتې پاکې دي، نثر مسجع يا مرسل دی، او تقريباً همدومه.
 په دې ځای کې بايد دا يادونه وکړو چې د نثر متون د نثر له تاريخ سره
 توپير لري، ځکه چې د نثر تاريخ په سيماتيک ډول د نثر د تطور عوامل، او
 له اقتصادي، اجتماعي شرايطو او فرهنگي سنتونو سره په ارتباط کې د
 هرې ادبي دورې د فکري بهيرونو، ادبي سکونو، ايستیکي نږمونو
 او ژبنيو جوړښتونو څرنگوالي څېړي اوله نورو دورو سره يې پرتله کوي.
 د نثر متون د غو اېڅونو ته په ځانګړه او عبوري نظر کوي او زيات تفصيل
 نه ورکوي.

په لېږليچ کې هم د نثرونو تهيه کوونکي له بېلابېلو معيارو نوڅنې کار اخلي خو
 په هر صورت کې د دوی په کار کې غالباً يو ټاکلی هدف او سيستم ليدل کېږي. ځيني
 ادبپوهان د نثر په متنو کې لنډې کيسې نه راويي او هغونه د جلا شان په توگه ځانګړي

ارزښت نه وړکوي . ځينې متن پېژندونکي د نثر متون د تاريخي ادبي دورو يا ادبي مکتبونو (لکه کلاسیسم ، رمانتېزم ، ناتورالېزم ، ریا لېزم او نور) په اساس کتاب په څو پاڼو ویشي . د هر پاڼې په سر کې یو سرېزه یا پېژندګلوي لیکي چې په هغه کې د ټاکلې ادبي دورې یا ادبي مکتب خصوصیات او د منفرد لیکوالو د سبک ځانګړتیاوې بیا نوي او ورسې شوې مهمې بېلګې راوړي .

په یونانستو کتاب کې چې (*An Introduction to Literature*) نومېږي ادبیات په څلورو برخو ویشل شوي دي : لنډه کیسه ، ډرامه ، شعر او نثر . هره برخه د یو متخصص له خوا تهیه شوې ده . د هرې برخې په سر کې هماغه ادبي ژانر (مثلاً لنډه کیسه) په تفصیل سره معرفي شوې ده . ورسې د نامتو لیکوالو (یا شاعرانو) آثار راغلي دي ، په لازمو ځایونو کې تبصرې یا نقدونه ورباندې لیکل شوي دي . د نثر برخه (والاس ډوګلاس) ته سپارل شوې ده (د نثر د مشخصاتو تر سرلیک لاندې د نثر او لیکوالۍ په باب مفصل بیان راغلی دی . ورسې د لیکوالۍ په باره کې د نامتو ادیبو هانو مقالې مړل شوې دي . بیا د نثر څو مختلفې بېلګې راوړل شوې دي . ورسې د اتوبیوګرافۍ ، معلوماتي مقالې ، انتقادي مقالې ، استدلال ، د سټوګونو سطحې او هلنر ته ورته لیکنې تر سرلیک لاندې دننه د نامتو لیکوالو مقالې راغلي دي .

ددغې یا دوې معصده دادی چې مدون زیار ایستای دی د نثر له خزانی څخه هر ډول غمې او قیمتي مواد راټول کړي .

په ځینو نورو آثارو کې د نثر د تصنیف د پاره هماغه څلور ډولونه تشریحي (توضیحي) ، توصیفي ، داستاني او استدلالی د معیار په توګه ټاکل شوي . د پښتو نثر د متون په خوښه او مزه کې باید ددغې ژبې خپله پانګه په حساب کې ونیسوله شي ، خو دا خبره څرګنده ده چې د نثر د متون هدف توصیفي

او داستاني نثرونه دی. اوځینې استدلالی نثرونه چې هنري ارزښت ولري، د نثر په متونو کې راتلای شي. ځینې کسان د نثر د متونو په ارزیابي کې ژبني جوړښت څېړي. په داسې حال کې چې د نثر د متونو د مطالعې عمده هدف د بدیعي او هنري ځانګړتیاوو پېژندنه او څرګندونه ده. په دې کې شک نشته چې ادبیات یو ژبني هنر دی له دې امله په ادبي څېړنو کې ژبه هم تر بحث لاندې نیوله کېږي خو په دې تعادلات چې دغه ژبه د یو هنري ابزار په توګه د فصاحت او بلاغت د اصولو په اساس څېړله کېږي او له ژبنيو هنرونو څېړنوسره جوت توپیر لري. یعنې په ادبي متن کې باید د ژبني هنري اغېز په پام کې ونیول شي او باید هغه چا پېریال او شرایط په پوره توګه روښانه شي چې ټاکلی هنري نثر د هغو په غېږ کې پالل شوی او روزل شوی دی.

ماخذونه او توضیحات

- (۱) فرهنگ عمید (اودوم چاپ ۱۳۵۳ ش کال) په دې باره کې داسې لیکي: نثر - ع (به فتح نون) پر اگنده کردن، پراگنده، کلام غیر منظم خلاف نظم. فرهنگ آندراج (تالیف محمد بادشاه، متخلص به شاد، زیر نظر محمد دبیرسیاقی) د نثر مانا داسې راوړې ده:
- نثر - بالفتح و رای مهمله، ع پر اگنده و سخن پاشیده و پراگنده کردن و سخن بسیار گفته و فرزند بسیار آوردن و بینی افشاندن و زده انداختن از تن مرد و کلام نثر کرنا انشاء گویند.
- فرهنگ ادبیات پارسی (دکتر زهراي خانلری کیا، ۱۳۴۸ کال) نثر په دې توګه تعریف کړی دی: نثر در لغت به معنای پراگندن و در اصطلاح کلامی است که مقید وزن و قافیه نباشد.

(۲) جلال الدين همای، فنون بلاغت و صناعات ادبی، جلد اول، اشارات
دانشگاه سپاهیان انقلاب، تهران، ۱۳۵۴، مثالونه یې ددغې مقالې لیکونکې پوهنځی لري.

(3) William F. Thrall et al. A Handbook to Literature

The Odyssey Press. N.Y. 1960. p. 382.

(۴) ټیم په لغت کې د بحث یا خبرو موضوع ته ویل کېږي. په ادبي اثر کې
مرکزي یا حاکمه مفکره د ټیم په نامه یادېږي. او په علمی آثارو کې تقریباً د تییس
(تییس) سره مترادفه ده. په شعر، داستان او دیامه کې ټیم هغه مجرّم مفهوم
یا ایدیا ده چې د شخص په وجود، عمل یا پېښه کې تبلور مومي او مشخصه کېږي.

(4) Jose ph T. Shipley, Dictionary of world
literature. philoso phical Library. N.Y. 1953

P. 172

(5) Ibid, p. 172

(۴) پښتو ژبه په عمده توګه په خپل عروضي سیستم کې له اروپایي ژبوسو ورته-
والی لري، نو ځکه د عروضي کلمې پر ځای (متریک) غوره برېښي. د دغې موضوع تفصیل
جلا بحث غواړي.

(۶) «د پښتو نثري ادب» برېښي، د افغان یادگار، کابل پوهنتون، ۱۳۶۰ کال، ۶۸ مخ.

شعراو دنوښت مساله

دوه کاله مخکې، د درسي لکچر نوټ د تهیه کولو د پاره د ادبي اصطلاحاتو

په قاموسونو کې گډوډي شولې. د شعر د تعریف د پاره چې د پر کتابونه ولټول.

کوم تعریفونه چې زما په ذوق برابر وو هغه چې د یادښت په کتابچه کې لیکلي.

د شعر د تعریفونو په لټه کې یو چا د مطلق شعر، هم تعریف کړی و. له ځانه

سره چې وویل مطلق شعر هیڅ معنا نه لري، ځکه چې هر شعر د زمان او مکان

له شرایطو سره اړه لري، د خپل وخت د پېښو او فرهنګی جریانونو انعکاس

پکې لیدل کېږي او له دې امله هر شعر نسبي او په کلتور پورې تړلی دی.

څه موده وروسته مترجم شوم چې د نسبي په مقابل کې د مطلق لفظ درې

دی. آیا د شعر په قلمرو کې د مطلق لپاره هیڅ جواز شته؟ آیا داسې

شعر نه شو موندلی چې په هر وخت او هر ځای کې خلکو ته منلی وي، زېږښت

ونه لري او هنري ارزښت یې تلپاتې وي؟

هو! ولې نه! د ادبي اصطلاحاتو په قاموس کې هغو آثارو ته

چې په هر وخت او هر ځای کې لوستونکي لري او خلک یې په مینه او خوښه لولي

کلاسیک آثار ویل کېږي. نو مطلق شعر په اصل کې کلاسیک شعر دی، خو

ډاکټرو خلکو په ذهن کې کلاسیک شعر د معاصر شعر په مقابل کې تداعی
 کېږي او داسې تصور کوي چې معاصر شعر ته کلاسیک شعر نشو ویلا
 ځنې ادبپوهان د معاصر کلاسیک شعرا اصطلاح هم استعمالوي په دې معنا
 چې د اوسني وخت وتلي او منلي شعرونه معاصر کلاسیک اشعار گڼل کېدای
 شي. ځینې نور دا خبره د قائل وېر کوي او داسې استدلال کوي چې ښایي
 معاصر شعر دورې شعر وي، د خپل وخت له شرایطو سره متناسب وي،
 زیات مینه وال هم ولري، خو له دې ټولو سره نصلي او موسمي شعر
 وي. د اړول شعرونه چې د ورځنیو اقتصادي اړیکو په زمینه کې رډو دېوتی
 په شان رالویږي او د څنار سرته خښي، له هغو شعرونو سره چې د څنار په
 شان په خپل مکان مستقیم دي، جوت توپیر لري. «رډوي شعرونه» د
 «څناري شعرونه» په خلاف، ژوره رینه اوزیات عمر نه لري.
 نو دا ډول شعرونه چې د ژمانې په یو ټاکلي مقطع کې راټوکېږي
 او د موسم په بدلېدو سره بېرته مړي کېږي، ښي شعرونه دي.
 مطلق او تلپاتې شعر تر هر څه د مخه هنري او اېستیکي ارزښت لري.
 دایې ذاتي معیار دی. د دې احتمال هم شته چې شعر سوژه هم د
 شعر له پایښت سره مرسته وکړي. خو سوژه په هر صورت بهرنی معیار
 دی او هېڅکله د هنري ټولې ځای نه شي نیولی. هماغه یوه سوژه ښایي
 د یو زیات شمېر لیکوالو او شاعرانو په آثارو کې روزل شوې وي، اما پخپله
 سوژه د یوه هنري اثر ارزښت او بداعت نشي ټاکلی. له همدې لامله
 مطلق شعر مستقل دی. پر خپل هنري تکیه کوي، پخپله غایت دی، یوازې
 د هنر په میزان تلل کېږي.

یو زیات شمېر ادبي کړکڅونکي د دې خبرې له اوردو وڅخه چې «شعر پخپله

غايه ده ، « سخته نارضايتي څرگندوي . په اخلاقي لحاظ ددوی نارضايتي د ترجيه وهڅه ده چې په يوه عنعنوي او ودوسته پاڼې ټولنه کې ، چې جگړه ، پېسوادي اوله هغوڅه رازېږېدلي خپکې د خلکو پر ستوني فشار راوړي ، شاعر او ليکوال څنگه کولی شي د عاج په خيالي ماڼۍ کې خپل ځان له اضطراب او تشويش څخه خلاص کړي ؟

شاعر تر هر چا زيات نرم او حساس زده لري ، له عواطفو څخه لېرې کېدل د شاعر له پاره د مړينې حکم لري . شعر د تخيل او عالمي بېجې دی ، له دغو دواړو څخه چې يو کم شي شعر يتيم پاتې کېږي .

دا خبرې سمې او په ځای دي ، خو د دې خبرې معنا دا نه ده چې شاعر دې فصلي او موسمي شعرونه وايي او څوک چې ده ته د باروميتر (فشار سنج) لقب ورکوي نو دی دې هم له فشار سره ښکته پورته کېږي ، له ځانه دې څه نه لري او د نورو وجيزې دې تفسيروي . نن دې د يوه او سبا دې د بل مدح وايي او د (الحق لمن غلب) ترجېتر لاندې دې وختونه وژني .

تر ټولو بده يې دا چې ادبي که کتونکي د لارښوونې په بهانه شاعر ابتذال او سطحي توب ته راکشوي ، د ورځې شعارونه ورته ديکته کوي او نه يې پرېن دي چې پخپله خوښه د خپل وجدان غږ پورته کړي .

هيڅ ډول لارښوونې ته ضرورت نشته ، شاعر په هر صورت متعهد او هېرمانست دی ، حتی هغه وخت چې د ګل او بلبل ستاينه کوي او د ښکلا او مينې نغمې غږوي . آيا مينه او ښکلا د ژوندچاښې نه ده ؟ دا څوک دی چې شاعر د ګل او بلبل ، او هر څنار او ګال له خبرو

منع کوي؟ له بده مرغه کړه کتونکی. نو آیا کړه کتونکی زه نه لري، یوازې
دگېدې غم ورسره دی؟ آیا دې له «گل کرم» نه پرته بل گل په رسمیت
نه پېژني؟

کله کله پر شاعر باندې داسې حالات هم راځي چې د ادبي کړه کتونکي
له دیکتات او دستورونو څخه یې ماغزه اشباع شي، نور نودځه اوږد لسو
له پاره پکښې نه وي پاتې، له یکنواخته او کلیشه یي خبرو څخه سترې شي، په
دغه حالت کې د شاعر احساسات طعیان کوي، اخلاق او منطق هغه چاته
پرېږي دي چې ورپسې کړځي، ناصح ته نور غوښ نه نیسي، د خپل زړه
په خوښه گام نږدی، په بې لارو روانېږي، په کنډوالو او شلوه میرو کې
له اېږي شوې ککړیو سره دنېه خواله کوي، د دنيوي زخارفو پر سرود
خلک پر های و هوې او وهلو پکولو باندې خندا وړځي، د زگیږ ویاوړې او
له کلیو څخه د جنون دېښتې ته پناوړي او د مجنون په څېر خپل ټول غمونه
د لېلا په سترگو کې هېږوي.

څه کم دوه نیم کاله مخکې چا ویلي وو چې شعر د غمونو بار سپکوي
او د غم خپلي انسان د پاره ډېره ښه پناگاه ده. شعر دهغې کورې وایي
په شان دی چې کړي وصلې ساپر یې سیوري ته کېږي.

شاعر غیر عادي خبرې کوي چې د محاورې له سويې پورته دي. هغه
په دغه غیر عادي اوسا حرا نه خبر وژمونږ ذهن تسخیر وي، د مبتدل ژوند
له محدود او کلیشه یي چوکاټ څخه مورا باسي، یوه شېبه مو درنگونو او خیالونو
جهان ته بیايي. دده له عینکو څخه جهان او حوادث بل ډول ښکاري. نه پوهېږي
چې دی څه وایي او که یې نه وایي، خو هر څه چې وایي ښکلي یې وایي. دده
په وینا کې یو ډول آهنگ او زمزمه احساس کېږي. دې په ښکلا

مین دی، په ژوند کې خوند غواړي، په خوند کې تنوع غواړي، په تنوع کې نوښت غواړي، په نوښت کې بنایست غواړي.....

* * *

دغه مقالې په پښتو شعر کې د نوښت مسألې ته وقف شوی ده. په دې کې شک نشته چې د نوښت په برخه کې هم مختلفې نظریې شته. په یوه لحاظ خو کائنات د سترگو په رڼې کې نوي کېږي او په همدغوره لږ وخت کې د شیانو ځای، د وقوع ښه او له نورو شیانو سره روابط تغیر کوي. سره له دې مونږ د هرې شپې تغیر ته نوښت نه وایو. مونږ دغه نوښت ته زړښت هم ویلی شو. یعنې هر شی چې نوی کېږي زه یې ځینې وایې چې مونږ فقط هڅه څه نوی بولو چې ضروري وي، اما پوښتنه داده چې ضروري به څنگه وپېژنو؟ په هره زمانه کې خلک ضروري پېښې ضروري بولي، خو وروسته معلومه شي چې هماغه مړه ضروري هم نه وي. د پروښوایو جبارانو خپلې غوښتنې د تاریخ جبرگناه دي، خوداسې ښکاري چې تاریخ د افرادو دارادې او غوښتنې تابع نه دی. که مونږ د شعر نوښت له هنري نوښت سره په ارتباط کې وڅېړو نو د ادبي کره کتنې کار به مو اسانه کړی وي. هنري نوښت که له یوخوا د ټولنیزو شرایطو سره نه شلېدونکې اړیکې لري له بلې خوا د هغو شرایطو اسارت هم نه مني، بلکې خپل نسبي استقلال ساتي. د دې امکان شته چې د ټولنیز ټکو د پدې وخت کې دې د شعراو ادب په بڼه کې تازه او رنگین سبکونه وغورځوي او بالعکس په بیا ټولنه کې دې د شعر کلبو ته لازمه وده وده کړي.

د مثال په توګه په سراجیه دوره کې د امانی دورې په نسبت د

شعر او ادب برخه غني ده، حتی هغه شاعران چې په ناوړه شرایطو کې خپل غږ پورته کوي په مناسبو شرایطو کې چوپتیا غوره کوي اوله شعر ویلو نه لاس اخلي. مونږ نه پوهېږو چې په کوم وخت کې به شاعران وزېږي، پخواني خلک هم په دې رمز نه پوهېدل، دا خلک چې ځینې ستر شاعران له کنډوالونه راغلي دي او ځینې له بنګلیو مانپو، ځینې شاعران د بهران بېچیان دي او ځینې د رفاه او پرمختیا نه. ځینې په بد بختۍ کې قانع او خوشینه وي او ځینې په تنم کې ناراضه او بدبینه، ځینې مطیع او ارام دي او ځینې عصیانګر او سرکش، ځینې عالمان دي خو بڼه شعرونه نشي ویلای او ځینې یې سواده دي مګر خوابه او له سوز نه ډک شعرونه ولري.

د شاعر د پېژندنه د پاره میخانیکي ترجیحات څه ګټه نه لري. کوم خاص معیار نشته چې له یوه شخص نه دې شاعر جوړ کړي. وراثت چاپېریال، بلنې جوړښت، اروايي حالات، ټولنیز-اقتصادي وضعیت ښوونه او روزنه د اهیڅ یو د شاعر کېدلو د پاره حتمي شرط یا معیار نه دی؟

اوس به له شاعر نه شعر ته ورته شو، البته زموږ د بحث موضوع نوی شعر دی. د پرېکړې فکر کوي چې نوی شعر هغه شعر دی چې محتوایې نوی وي او له محتوایي مخه د دوی مراد منکوره یا پیغام دی. دا خبره د ردولو وړ نه ده، لیکن اساسي اهمیت نه لري. په دې شک نشته چې په هر ډول شعر کې یوه منکوره شته، خو کوم شی چې له شعر نه شعر جوړ وي پخپله منکوره یا بېده نه ده. منکوره په عادي یا مرسل نثر هم بیا نېدای شي. له ساینس نه د هنر توپیر په دې کې

دی چې دسایټس دپاره مفکوره او واقعیت اساسي اهمیت لري، اما دهن دپاره دمنکورې دتصویرونو او تمثیلولو لپاره او شکل خاص اهمیت لري. حتی کېدای شي چې هنرمند په تېره شاعر اصلاً واقعیت (انځور نه کړي)، حتی کېدای شي چې د شاعر خبرې غیر عقلايي وي خو سره له دې په زړونو خونې ولکېني. کوم شو چې د شعر ارزښت ټاکي هغه تخیل، عاطفه، بېکلا، احساس او آهنگ دی. که په شعر کې علمي، فلسفي او اخلاقي افکار بیان شي دې ته مونږ (نور علی نود) وایو. اما د شعر ارزښت له تخیل، بېکلا، آهنگ او احساس له انتقال سره اړه لري او دغه توکونه یې د هنریت درجه ټاکي.

تاسو دالاندې دوه بیتونه سره مقایسه کړئ:

خط پر مخ د صبح راغی که سپوږمۍ شوه په هاله کې
د ایې غاښ په خوله کې زېب کا که ژاله شوه په لاله کې

بل بیت هـ

چې تربیت د یتیم کړینه د پرثو اېکېده لورینه

په اخلاقي لحاظ دوهم بیت تر لومړي بیت ډېر ښه دی، مگر د شعریت له پلوه لومړی بیت ډېر ارزښت لري او دوهم یې نه لري. له اخلاقیاتو د شعر ښه والی نه شي تخمین کولی، اما بیا لکس شعر کولی شي چې د اخلاقي تعلیماتو د اغېزمن کولو او تبلیغولو په لاره کې ستر خدمت وکړي. اجتماعي مصلحتانو، دیني مبلغانو، سیاسي لارښوونکو او ایدیا لوجستانو د شعر له ساحرانو نه تاثير او ژورې اغېزې څخه په استفادې سره خپل هدفونه په مؤثره توګه ترسره کړي دي. دا ډېر ښه کار دی چې شعر د یوه سپېڅلي آرمان او بشردوستانه

پیغام دپاره په کار واچول شي. خو هغه شعر چې یوازې د یوې مذهبي
فرقي، یوه ټولنیز قشر یا صنف یا د یوې ټاکلې طبقي د مفکورې او
عقایدو خپرولو ته وقف شوی وي د ټولو دپاره مقبول شعر نشي کېدای.
هغه وخت چې پراخ هیومانسټي پیغام ولري، ټولو زېږون ته لار پیدا
کولی شي. شعر چې د هرې سوځې په باره کې وي، د خلکو د پاره
ویل کېږي. دا خبره سمه نه ده چې د عوامو تفنن، هوډ، ټینګښت
او ساعت تېری نه خوښېږي او یا دوی ورته ضرورت نه لري. هنر په
ژوند کې خوند پیدا کوي او بې خوندي ژوند یې اندېښنه کوي.

که تردې ځایه چا دغه لیکنه لوستې وي، نو باور لرم چې هر ورو
به یې له ځانه سره ویلي وي: «دا خبرې د شعر له نوبت سره څه
اړه لري؟ دوهم دا چې دلته ځینې خبرې یې ضرورت ويلي شوې دي؟
کومه یې څه ده؟»

که دغه ډول انتقاد د چاپ په فکر کې ګرځي نو زما ځواب دا دی چې
دلته تر اوسه پورې د قلم څوکه د خنجر په بڼه انځورېږي او د
«شعري که خنجر است» مجموعه خپرونې. زه غواړم دا وایم
چې شعر خنجر نه دی، بلکې ملهم دی.

زه غواړم دا وایم چې که له شعر څخه د خوند او تفنن له پاره
استفاده وشي او یا د غمونو بار سپک کړي، ادبي کره کتونکی ته نه
ښايي چې دغه ډول شعر محکوم کړي او فوراً ټاپه ورباندې وږي.
زه غواړم وایم چې ادبي کره کتونکی دې له تهدید او شانتاژ نه
صرف نظر وکړي، د شعر او شاعر خپلواکه ته دې په درنه سترګه
وګوري. زما په فکر دا ادبي کره کتونکي پاملرنه باید دې خوا ته
راواړولی شي.

د شاعر قلمرو

ادب پخپله کوم هدف نه لري، بلکې دا انسان دی چې د ادب له
میدیم (رسيلې) څخه په استفادې سره خپل هدف څرگند وي. ا ما ددې
خبرې مانا دا نه ده چې ادب به همېشه وسیله وي. کله کله وسیله په غایه
بدلېږي. د مثال په توګه پیسې یوه وسیله ده، خو پشمېر خلک په پیسو
مین وي، پیسې راټولوي اما خپل ژوند په خواری تېروي. تاسو به
د ځینو ملیونرانو د ژوند قصې اورېدلې وي چې د یو عادی شخص
په سويه ژوند کړي او کله کله حتی له عادي شخص نه هم په ټیټه سويه
ژوند تېروي. په همدې ترتیب علم د ژوند له پاره دی، خو د داسې
عالمانو شمېر لږ نه دی چې ځانونه یې علم ته وقف کړي وي او د علمي
حقایقو د څرګندولو له پاره له ځانه تېر شوي دي. دا د علم قربانیو
له مال او دولت نه د علم سره زیاته مینه درلوده او علم یې د علم له پاره
غوښت.

همدا رنګه موږ پوهېږو چې دا خلاصه هدف، بڼه او خوشحاله ژوند دی.

یا په بله ژبه اخلاق د ښه ژوند له پاره یوه وسیله ده، خو یو زیات شمېر انسانان مادي کټې تر پېښولاندې کړي دي او اخلاقي ارزښتونه یې د سر په بیه ساتلی دي. دغو کسانو وسیله په هدف بدله کړې ده. د اخلاقي وجیې د اداء کولو له پاره یې خپلې مادي کټې له لاسه ورکړې دي. دغه پورتنۍ خبرې د ادب (هنري ادبیاتو) په برخه کې هم صدق کوي. یو شمېر لیکوالو او شاعرانو د تاریخ په یوه ټاکلې مقطع کې د شعر (د شعر له پاره) شعار وړاندې کړ. دا هغه زمانه ده چې شاعر او لیکوال له حاکمې طبقې سره مطالعه کوي او د هغې منفعت پرستی، اړور تو نیم اوجالاکۍ ته په سپکه سترګه ګوري او غواړي چې شعر او ادب آزاد کړي او یوازې د هنري ذوق د اقتاع له پاره یې پکار واچوي.

د ایدیا لوجۍ په باره کې هم دغسې حکم کولای شو. ښایي چې یوه ایدیا لوجي په اصل کې د خلکو د نیکمرغۍ او سوکالۍ له پاره وضع شوي وي مګر د زمانې په تېرېدو سره یې خپل اصلي هدف هېر کړی وي. په رانده تعبد، وچ تعصب او قشري نصوصو بدله شوې وي. هغه وخت چې ایدیا لوجي خپل جوهر، انساني محتوی او خپل روح له لاسه ورکړي او په جزمي او وچو نصوصو واړي، نو هلته وسیله دغای په نسبت زیات تبارزوي. هدف ته در سېدو له پاره باید له وسیلې څخه کار واخیستل شي. هدف او وسیله یو له بله نه بېلېږي، خوددې خبرې مانا موندنه ده چې که هدف ښه و، وسیله به هم ښه وي. له بده مرغه کله کله د پېر ښه هدف له پاره له دېرې بدې وسیلې څخه کار اخیستل شوی دی او په نتیجه کې یې د هدف ښه والي ته هم د پوښتنې ښه اړینودل شوې ده. زه په دې موضوع بحث نه کوم چې آیا د هدف ښه والی د وسیلې بد والی تېر شوی کولی شي که نه؟ اما په دې خبرو

ضرورت بحث گوم چي، که هدف پخپله هدف وگرځي، نو په دې کې به چاته څه

تاوان ورسېږي؟

په دې کې شک نشته چې ادب د یوې مفکورې، احساس یا ارمان د بیانولو ذریعه ده. په دې صورت کې ادب د بیان طرز یا شکل دی. دلته نو بیا دا پوښتنه راولاړېږي چې ادب کومه خاصه موضوع یا محتوا هم لري که نه؟ ځینې وايي چې ادب کومه ټاکلې موضوع یا محتوا نه لري، که دا خبره سمه وي، نو آیا موږ کولی شو چې د ریاضي فرمول، د فزیک یو قانون یا د دولت پېښه کلن پلان د شعر په ژبه شرح کړو؟

ځینې نور وايي چې دا ادب موضوع انسان دی، خودا باید هېره نه کړو چې انټر پولوژي، تاریخ، ټولنپوهنه، ارواپوهنه، فزيولوجي، اناتومي او ځینې نورې پوهنې هم پر انسان بحث کوي. که موږ خپل کلاسیک ادب ته رجوع وکړو نو گل او بلبل، شمع او پتنگ، له انسان نه مافوق او ماتحت شيان او موجودات، غرونه، رغونه او داسې نور هم پکې راغلي دي. په دې اساس، ادب کومه خاصه موضوع نه لري، بلکه په هر موضوع باندې غږېدلای شي. له همدې امله یو زیات شمېر ادبپوهان په دې عقیده دي چې ادب په ټولګړو او احساس پاروونکو الفاظو کې دیو مطلب بیان ته ویل کېږي، دا ادب که پاره مطلب (موضوع) اختیاري بڼه لري، لیکن خوندور او احساس پاروونکي الفاظ یې لازمي شرط دی او په حقیقت کې همدغه د بیان څرنگوالی (شکل) د ادب ذاتي او لازمي توک دی. ادب اثر خپل ارزښت نه له منطق څخه اخلي، نه له اخلاقو، نه له علم، نه له فلسفې، نه له ایديالوژۍ څخه، بلکې له هنري شکل څخه یې اخلي.

شعر چې د ادب يو مهم ټوک دی ، هغو مره عقلايي نه دی ، لکه چې
غير عقلايي دی . استعارې ، تشبيه کاني ، تصوير ، تخييل ، مبالغه
او په مجموع کې ابداع (يا تخليق) شعر او ادب ته له عيني واقعيت څخه
دليري کېدو له پاره خدمت کوي او که پورتنۍ مختصات له شعر او
ادب څخه نفې کړو وچ او ساره واقعيتونه به پاتې شي چې بنيادي
ساينس پوه پاملرنه ځانته راواړوي .

ځينې کسان پر هغو ادبي آثارو باندې سختې حملې کوي چې تعهد
ته غاړه نه ښيي . د دې خبرې مانا داده چې شاعر يا ليکوال بايد خپل
آثار د يوې ټاکلې ايډيالوجۍ تابع وگرځوي او د هغې د تبليغ او ترويج
له پاره مټې راوبخاري . دا غوښتنه او سخته نه ده . پخوانو پاچهانو ،
فيودالانو ، د کليسا لارښوونکو د مذهبي فرقو پېشوايانو او ډول ډول
سياسي ليدرانو هميشه شاعر او ليکوال ته دستور ورکړی دی چې د دوی
د تمایلاتو پيروي وکړي . دوی ټولو له شاعر او ليکوال نه د تعهد غوښتنه
کړې ده او د هنر آزادۍ ته يې په سپکه سترګه کتلې دي . په دې اساس
پخپله «تعهد» د هميشه له پاره مثبت ارزښت نه گڼل کېږي . البته دا
يو ازې ادیب نه دی ، بلکه له ساينس پوه څخه هم هرکله د تعهد
غوښتنه شوې ده . له دې امله دانشو ويلای چې هر تعهد ښه دی
يا هر تعهد بد ، اما که شاعر ، ليکوال يا هنرمند آزادوي نوڅه ؟
بنيادي ځينې شاعرانو او ليکوالو به زيان رسونکي آثار هم ايجاد کړي
وي ، خو د هغو ضرر په هر صورت له خرافاتي مفکورو ، تفوق
غوښتونکو سياستونو او فرقه يي تعصباتو څخه لنډ دی . شاعر او
ليکوال غواړي چې ټول خوشحاله وساتي او په ژوند کې خوند پېداکړي

هرڅومره چې د شاعر او ليکوال مخاطب کسان زيات وي او دده له آثارو څخه ټول يا تقريباً ټول خلک خوندي راخلي، نو په دې کې د چاڅه تاوان دې څه شاعر او ليکوال يوازې د محدودې ډلې، فرقې، قشر، يا طبقي په کچه يا نور و په ضد څه ووايي، نودده ايجاديات به د فصل په بدلېدو سره مراوې شي. فصلي ادبيات او دورې ادبيات د کډو بڼو په شان ژر وده کوي او د چنار سرته خېژي، خود فصل په اوښتو سره کډو مراوې کېږي او چنار پاتې کېږي.

هغه ادبيات چې د وسيلې له مقام نه د هدف مقام ته پورته شي، د پراخ هيومانيزم له پاره خدمت وکړي، ژوند ته رنگيني او تنوع و بخښي. د فصل له اوښتو سره له مينځه نه شي. يا سيفېز (سوله خوښونه) د طبيعت ښکلا، انساني مينه، خوشبيني، په راتلونکي باور او داسې نور ارزښتونه عام انساني ارزښتونه دي. هر شاعر او ليکوال چې دغه ارزښتونه په خپلو آثارو کې راوغاړي په تاريخ کې به يې نوم ثبت شي.

شاعر او ليکوال په هر صورت متعهد دي، حتی په هغه وخت کې چې يوازې خپل عندي تاثرات څرگندوي. البته ددې امکان شته چې ادب اش دې کله کله زيان رسوونکي افکار هم خپاره کړي. ټولنه حق لري چې دغه ډول آثار سانسور کړي. مگر له ټولنې څخه ولې دا پوښتنه نه کېږي چې هغوی په ساينس پوه باندې ولې قيودونه وضع کوي. د اورانيوني وسلې چې نړۍ يې په لرزه راوستې ده د ساينس پوهانو د کار محصول ده. هغوی څوک نه غندي، ځکه چې دولتونه خدمت کوي، مگر که شاعر دلونې او قحطۍ په هڅه

چې دگل او بلبل سندري وايي ، نو دټولو مخ ده ته وراوړي او ورته وايي : کاکا ، ته نه پوهېږې چې د اوږو نرخ په خودی ؟ آيا داله ټولنې سره جفا نه ده چې خلک اوږو او غوږيو ته په ليکه ولاړ دي او ته د زلفو او سنبل په ستاينه کې بابولالې وايې ؟ هوشا هر بايد د خلکو د زړونو تر جاني وکړي . هغه له هر چا ندریات له عواطفو سره سروکار لري . کېدای شي چې کوم شاعر دې د اوږو ټپلو او غوږيو په مدح کې ترانې هم ووايي . ليکن دا د شعر قلمرو نه دی . تاريخ او عنعنې شاعره ته ځينې موازين د ميراث په توگه پرايښي دي .

د داستان ليکونکي کار د شاعر له هغه سره يوڅه توپير لري . داستان ليکونکي د خپل چاپېريال انځورگر (نقاش) دی . د انځورگر کار عکاسي نه ده ، بلکې نقاشي ده . داستان ليکونکي د قشري واقعيتونو پرځای د شاوخوا پېښو ماهيت انځوروي . دده د ليکنې په پس منظر کې د پېښو علتونه په هنري پېرايه کې څرگندېږي . هغه وعظ نه کوي ، دستور نه ورکوي ، منطق او فلسفه نه بيانوي خو دده له بيان نه لوستونکي خپلې تجربې غني کوي . د پېښوله ژورو سره اشنا کېږي ، د پېښو په تسلسل کې منطق ويني ، عواطف يې راوپېښېږي او نړۍ ليد ته يې پراختيا وربخښي .

کېدای شي چې داستان ليکونکي د يو ادبي ايدېالست (آرمان خوښونکي) په توگه له او سنيو ترخو واقعيتونو څخه د يو ايدېال غېږې ته پناه يوسي . ادبي کره کتونکي د يو علمي تحليل په ترڅ کې کول شي چې له دغسې ارماني ليکنو څخه دوخت نبض او ټولنيزې ستونزې

تشخیص کړي . انساني ژوند وېر ناپېژندل شوي اېخونه هم لري .
 حتمي نه ده چې ليکوال د هېښه له پاره ټپيک کرکټر شرح کړي . که
 په ټولنه ټپيک شخصیتونه شته نو غیر ټپيک شخصیتونه هم شته .
 ادب باید د ژوند ټول اېخونه په پام کې ونيسي . دیوې واحدې او
 کلیشېي نسخې استعمال د ادب له غني کولو سره مرسته نه کوي .
 د ادب نړۍ په تنوع او رنگینۍ بڼایسته ده . تخلیق او ابداع د دې غوښتنه
 کوي چې کله کله باید پخواني نورمونه مات شي . په نوښت کې نیمګړتیاوې
 باید د بېخېښې او اغماض له لیاړې د بشپړتیا خواته ولارې شي .
 د دې یا د ونډ په نتیجه کې غواړم دا ووايم که ادبي آثار -
 یوازې داخلي فساد درواچولو په نیامت نه دي ایجاد شوي ، نو
 ادبي کرکټرونکي ته نه بڼایي چې د ټاپو په لګولو سره هغوی له تهدید او
 ترېتېنې سره مخامخ کړي . ادبي تخلیق له هرڅه زیات آزادي ته
 اړتیا لري .

شاعر د شاعر په توګه

شاعر یو ازې شاعر نه دی، خو ګله چې د ادب د تار بیخ
په هیندازه کې دده خپره ګور و، نو هلته دده شخصیت له شعر
سره پيو ستون لري. شاعر پېژندنه د شعر پېژندنې په شان نه
خو د دواړو تر مینځ خلیج نشته. ګله چې شاعر د «فانی الشعر»
مقام ته ورسېږي، هلته شعر او شاعر سره یو شي، د شعر
پېژندنې او شاعر پېژندنې توپیر ونه له منځه ولاړ شي. څوک
چې غواړي شاعر ته مستقل شخصیت ورکړي، نو له خانه ورته
افسانه جوړوي او یا د شاعر د ژوند هغه څنګونه مطالعه کوي
چې غیر شاعرانه دي.

د شاعر پېژندنه د لیکوال له هدف څخه رنګ اخلي. په حقیقت
کې د شاعر شخصیت د دې لپاره خپرل کېږي چې د هغه شعر بڼه
وېشېدل شي. په دې صورت کې، یعنې د شاعر د ژوند تر څېړلو

وروسته ، اسطوري او سمبولونه روح پيدا کوي ، يو حرکت يا
يوشي تمثيلي ، يوه عاطفي او هنري تجربه او پېښه بيا نوي ،
او د ظواهر و تر شامستر باطني حالات له تيارې څخه رڼا ته
راوړي .

ليکن ټول « شاعران » شاعران نه دي ، ځينې له وزن او
قافيې څخه يو اسکلپت تياروي ، ځينې بدن انځوروي ، ځينې انځور
په حرکت را ولي او ځينې همدغه حرکت ته معنا او مفهوم ورباغوندي
او د هميشه ټوب تاپه وربانډل کوي . په دې ترڅ کې د دغو
شاعرانو ډلې ته يو مست لېونی شاعر ورکېږي ، هغوی ټول
په جذبه را ولي ، طغيان ته يې لمسوي ، لېونی شاعر د ويلو
لپاره څه لري ، خود د څه خبرې عادي نه دي ، خونې دي ، خو
بې مفهومه غوندي ښکاري . هو ښياران شاعران غواړي هغه
تجربيد کړي ، ځکه چې هغه « دورځي په نرخ د وډې نه خوړي »
د رسم او رواج چوکاټ ماتوي او د عصيان جنده پورته کوي .
که ټاکل شوې وي چې د شاعر پر فکري مکتب باندې
قضاوت وشي ، نو شاعر بايد د خپلو مجموعو په مجموع کې
ولټول شي . شاعر د ساينس پوه يا فيلسوف په شان واقعيتونه
په ميتودیک او سيستماتيک ډول نه بيانوي . (تضاد) د شعر
صنعت دی او شاعر کله کله د طنز په ژبه منفي ته -
مثبت وايي . شاعر مبالغه کوي ، فانتېزي وايي ، له اسطورو
او سمبولوسه سروکار لري .

شعر د تخيل او عاطفې بېچې دی ، خو ساينس ډېر سختگير دی .

په ساینس کې مبالغه او متضادې خبرې دیوې تیسې اعتبار او
صحت ته زیان رسوي. هنر په ښکلا او عواطفو پسې ګرځي او
ساینس د طبیعت قوانین پلټي. یوه مفکوره هغه وخت شعر ته
لاره پیدا کوي چې شاعرانه شوې وي. کېدای شي شعر افسانه
وي، فانتېزي وي، خو هرڅه چې وي باید ښکلی او هنري وي.
د شعر الفاظ چارج شوي وي، په داسې حال کې چې د ساینس الفاظ
یو بېطرفه مدلول په ښه کوي.

لیکن مونږ د شاعر په باره کې خبرې کولې او هغه هم ددې
لپاره چې دی شعر وایي. کېدای شي چې شاعر له خپل شعر
نه پر دی وي. کېدای شي چې شاعر له خپل ځان نه هم پر دی
وي. د ښه شاعر معنا دانه ده چې خبرې یې علمي یا ګټورې وي،
بلکه ښه شاعر هغه دی چې خبرې یې خوند وړې وي. ټول خوندور
شیان حتی نه ده چې ګټه ولري. شعر زیان رسولی شي، حتی
ساینس له هغه نه زیات زیان رسولی شي، لیکن شعر هنر دی
او هنر لکه ساینس یو حیاتي ضرورت دی. هنر له واقعیت
سره دومره اړه نه لري، لکه څومره چې یې له ارزښت سره
لري. بې هنره ژوند بېخونده او بې ارزښته دی.

زه فکر کوم مستعبد نقادان به ددې بېولایو په
لو ستلو او پر زیات پر سپېدلي وي. البته مونږ هغه شاعران
نه شوه پرولی چې د متعهد و شاعرانو په نامه یادېږي. که دهغوی
شعرونه په هنري لحاظ کمزوري او نیمګړي هم وي، دېره پروا
نه لري، ځکه چې شعر دهغوی لپاره یوه وسیله ده.

د «متعهد شاعر» اصطلاح د سياست بان افو د لاس آله گرځېدلې ده .
 هغوی غواړي له شاعر نه « پندوک بردار » جوړ کړي ، دیو گوند
 یا یوې فرقې طرم ترې جوړ کړي . سره شیطان د « تعهد » له
 اصطلاح څخه متروکه جوړه کوي وه چې د شاعرانو د کنترول لپاره
 به یې ترې کار اخیست . یوازې دانه ، بلکه «متعهد شاعر» مکلف
 چې له پلان سره سم په اوونۍ کې یو یا دوه شعرونه جوړ کړي او هغه
 هم باید د ورځنۍ مصلحت تابع وي . کېدای شي هرکونداوهره فرقه
 له ځانه سره متعهد شاعران هم ولري . لیکن رښتو ښ او اصیل شاعر
 د ټول بشریت سره تړون او مینه لري . هغه له صوفي سره دومره
 توپیر لري چې صوفي دنیا پرېن دي او زمونږ شاعر یې ترخپلې
 وسې نه پرېن دي ، د دې لپاره یې نه پرېن دعب چې هغه د ټولو
 لپاره ښکلی کوي ، ښایي شاعر و نشي کولی چې دنیا ښکلې کړي
 خو هغه کولی شي د نیا ښکلې وېر پښوي او څوک چې دنیا دده په
 شعر کې کوري هغه د او سپد و وېر وکړي . شاعر مونږ ته وايي :
 ژوند په کولو ارزېږي . د آفتو ښکلا ، د سپوږمۍ پلوشې ، د وېر
 نوازش ، د کلانونو عطر ، د رباب نغمې ، د آبشار زمزمې ، د مینې
 جادو ، د صراحي قلقل ، د بلبلانو سندرې او په سلگون پدیدې زمونږ
 ژوند ښکلې کولی شي .

شعر له ښکلا او عاطفې پرته نور څه لري ؟ هیڅ . آیا همدغه
 کفایت نکوي ؟

منثور شعري او منظوم نثر د ادبي اصطلاحاتو مسال

کله چې ما د راحت زاخېلي دوه سين چپي چپي، اباسين چپي چپي، لنډه کيسه ولوستله د هغې له شاعرانه بنايست څخه دومره زيات متاثر شوم چې له اکثرو شعرونو څخه مې دومره خوند نه دی اخيستې. په دې وخت کې مې د لوی استاد خبره په زېږه کې وگرځېده چې د پښتو د متکر او نقاد شاعر گل پاچا الفت د نثر په باب يې کړې وه. لوی استاد ويلې وو چې د الفت له شعر څخه مې دده نثر زيات خوښېږي. له دغې يا دوې څخه د لوی استاد مقصد دا و چې د الفت نثر هم دده د شعر په شان ارزښت لري. دا خبره د راحت زاخېلي، الفت، جيبې، شپون، تيزي او نورو شاعرانو په باب هم کولای شو چې د هغوی هنري نثرونه دېر ځله د هغوی له شعرونو نه زيات خوندور دي. زه پخپله د شپون له طناز نثر (يعنې له طنزنه ډک نثر) څخه د هغه د شعر په نسبت

نښات خوند اخلم که څه هم دهغه ځينې شعرونه د ډېرو شاعرانو
له شعرونو سره په لومړۍ کتار کې درېږي. د منشي احمد جات
د (آدم درخافه) نثر پخپله ښکلا کې د درخافه له بڼايت نه کم نه دی.
په (روه) په سيمه کې ډېر نثر ليکونکي شته چې دهغوی د ليکنو ځوابه
او پاسته الفاظ، مينځلې ژبه، لطيف خيال، هنري تصوير، او قصه ييز
سبک زه وروځې شاعرانه رنگ لري.

اوس پوښتنه داده چې دغسې خوندگور او ښکلي نثرونه
چې د هنر په تله کې له اکثرو شعرونو څخه نښات وژن لري، مگر «هوږون»
نه دي، په څه نامه ياد کېږي؟ زما په پوهه دلته د سيمس مقاله
را منځ ته کېږي.

ادبي اصطلاحات هم تر يوې اندازې د بديعي ادب په شان دانځرې
ذوق تابع پاتې شوي دي. داسې کسان شته چې په شعر کې يې حکمت او
فلسفي مفکورې خوښېږي، ځينې په شعر کې له پند او وعظ څخه خوند
اخلي، څوک حماسه خوښوي، او ځينې هم مينه، تصوير او داسې نور
که مونږ بديعي ادب د هنر توک بولو، نو بيا هلته د يوه اثر هنري
ارزښت د معيار په توگه گڼل کېږي. په دې صورت کې د سرمحتق
زلمي هېواد مل دا خبره اعتبار لري چې وايي: «يو منظوم اثر چې
شعريت ونه لري په ادبياتو کې د مطالعې ځای نه لري.» دلته د
سيمس موضوع مطرح ده، په دې ډول: بديعي ادب (چې له اخلاقي
ادب سره توپير لري) د هنر له ډولونو څخه يو ډول دی. په دې
اساس يوازې هغه ژبنی اثر چې هنري ارزښت ولري، ادبي اثر گڼل کېږي.
د همدې معيار له مخې، مونږ ځينو نثرونو ته چې هنري ارزښت

لري ليکن د آزاد شعر په اندازه آهنگ نلري (منثور شعر) ويلاى شو.
په همدې ترتيب، هغه نظمونه چې وزن او قافيه لري، مگر شعريت
نه لري د (منظوم نثر) په نامه يادولى شو.

ځينې کسان وايي: «الامنا قشة في الاصطلاحات» دا خبره خو
په ساينس کې هيڅ جواز نه لري. په ادبياتو او ټولنيزو پوهنو کې هم
دا اصطلاحاتو يوداى مطلوب کار کول کېږي او لازمه ده چې د سيستم په
چوکاټ کې دغه کار سرته ورسېږي. که چېرې په ټولنيزو پوهنو
او ادبياتو کې يوه اصطلاح په خاص مفهوم پکار وي نو بايد چې څېړونکي
د څېړنې له پيل کولو څخه دمخه خپله اصطلاح په دقيق ډول تعريف او تحديد
کړي. يو ځلي چې اصطلاح تعريف شوه بايد د څېړنې تر پايه پورې
په هماغه مفهوم استعمال شي او په دې توگه بايد د مغالطې او
سفسطې مخه ونیوله شي.

دلته د ادب او پوهنې پوښتنه هم راولاړېږي. که په ساده
ژبه ووايو ادب هنر دی مگر ادبپوهنه علم دی. ځينې کسان دغه
موضوع په دې ډول بيانوي: «ادبيات دوي څانگې لري: يوه ته يې
تخليقي ادب وايي او بلې ته تحقيقي ادب. په منطقي لحاظ يعنې د
سيستم له مخې، دغه تصنيف اصولي نه دی، ځکه په (تحقيقي ادب) کې (ادب)
اصلي کلمه ده او (تحقيقي) يې توصيف دی. په داسې حال کې چې
(تحقيقي ادب) اصلاً علم دی (يا په واقعيت کې د علم کېدلو له پاره يو
کورښى دی) نو (ادب) ورته نشو ويلاى. اوسني تقايل دادى چې
د (تحقيقي ادب) پر ځاى د (ادبپوهنې، ادب پېژندنې، ادبي څېړنې)
اصطلاحات استعمال شي.

ویل کېږي چې ادبپوهنه درې صده څانګې لري: ادبي تیوري، ادبي تاریخ، ادبي نقد (کره کتنه). د دې ترڅنګ د ادبي مکتوبونو (ادبي میتودونو) سبک پېژندنه یې مسألې هم په ځانګړې توګه خپل کېږي. ادبي تیوري د ادب د منشاء، ماهیت، انګڼې یون، ارزښت او غایې (هدف) په باره کې هراړخیزه څېړنه کوي. ادبي تیوري باید په دې، بلکه د لیکوال له فلسفي دریځ او نړۍ لید (جهانبینی) څخه را اقتباس کېږي. څرنګه چې ډاکټرو لیکوالو فلسفي دریځونه یو تر بله توپیر لري، نو په ادبي تیوري کې د نظریاتو یووالی نه لیدل کېږي، په داسې حال کې چې په ماینس کې د پوهانو تر منځ عمومي موافقه (Consensus) اساسي شرط ګڼل کېږي.

ادبي تاریخ له ادبي تذکرې سره توپیر لري. په ادبي تاریخ کې لیکونکي د ټاکلي معیار پر بنسټ د یوې ادبي حوزې ټولنیز، اقتصادي، سیاسي او کلتوري عوامل چې پر ادبي جریان باندې یې اغېزه درلودلې وي، د خپل تاثیر په تناسب شرح کوي او بیا د ادبي نهضت یا جریان ټپک او ممتاز استازي معرفي کوي او استثنایي حالات او اشخاص هم له نظره نه غورځوي.

ادبي کره کتنه د یوه ادبي اثر پر هنري ارزښت باندې بهر فاضله بحث کوي، ښه او بد اړخونه یې څېړي او زیار باسي په دې وسیله په لوستونکي کې ایستیکي ذوق راویښ کړي او د ښکلي او بدرنګ د تمیز معیارونه ورته بیان کړي. ادبي کره کتنه په بېرته پاتې ټولنو کې معمولاً ښه نتیجه نه ورکوي. ځکه په داسې ټولنو کې یوسری یا سپین چرګ دی یا تور چرګ دی، برګ چرګان پکې نشته. (ویل کېږي چې د یوه سیاسي ګوند د یوه فراکسیون مشر، څو ځلي سپین چرګ شو او په څو ځلي تور چرګ شو)

همدوسه کافي وه چې د مقابل فراکسیون مشر اعلان وکړي: پلاني له نف
ودني وروسته سپين چرک شو، نري پخوا توره بنگه درلوده او نريپ
اوس لري.

که ادبپوهنه (يا علم ته د لټون وړ) وي، نو په علم کې شخصي حب
او بغض ځای نه لري. په مجمع کې د ادبپوهنې او په خاص ډول د
که کتبي لاندې له دې څخه را ولاړې چې ادبي آثار معمولاً د سم او
ناسم (صحيح او غلط) په تله نه تلل کېږي (ځکه دا د ساينس تله ده) بلکه
دوي د انفرادي ذوق په معيار اړيايي کېږي اول تر اوسه د
ارزښتونو د تللو له پاره د ډاډ وړ او منل شوې تله نه ده جوړه شوې.
بنايي دا په لويه بد بختي وي که ساينس د هنر قلمرو ته خپل کنټرول
لاندې راوړي او هنري معيارونه خپل ځای علمي معيارونو ته خوشې کړي.
هنري تخيل انسان ته موقع ورکوي چې له وچ ، ترخه او سارو ژوند څخه
د خوشبختۍ له پاره ځان گوښه کړي او د هنر په نړۍ کې مشغول
پاتې شي.

د شعر ذاتي اوبهرني معیارونه

د یونان نامتو فیلسوف (سوکرات Socrates) دې خبرې اریان کړې و چې ځینې ساده کسان څنګه زړه وېدونکې او ښکلې شعرونه ویلای شي؟ ده ولیدل چې دا دواړه نه من جوړېږي نو ګمان یې وکړ چې دا ښکلې شعرونه د مغرې نه دي، بلکه د هنر وېب النوع خپل شعرونه د دوی له خولو راوباسي. په دې اساس ووتو په خلکو کې دا خبره مشهوره شوه چې شعر د عقل په بُعد نه جوړېږي بلکه هغه یو ډول الهام دی.

(سوکرات) په شعر کې بهرني معیار ته اړنږښت ورکاوه. دا قصه یې بنیاده نه ده چې وايي: (سوکرات) غوښتل شاعران د اتن له ښار نه وشړي، لیکن په دې تفاوت چې ده د شاعر غاړې ته د ګلابونو ا میل وړا چاوه او په درناوي سره یې رخصت ورکاوه. هغه چې د یونان تر ټولو هوښیار سړی

کڼل کېده. د شعر او شاعر په اهمیت پوهېده. ده د (هوس) پر شعر انتقاد کاوه چې هغه ډېر ښکلی او خوندور دی، لیکن د ځوانانو اخلاق خرابوي، ځکه دده په شعر کې ارباب النواع د هروغ والي، جنګونه کوي، غلا کوي او له ښه کار اخلي. که ځوانان د هغو لاره تعقیب کړي ټولنیز ژوند به له فساد نه ډک شي.

(ارستو) که څه هم د صوري منطق واضع او د سیاست پوهنې تیوریس دی، خو هغه شعر د منطق او سیاست په خدمت په کار نه اچړی، بلکه د عوامو لمنو د تلطیف او روحی تسکین (Catharsis) وسیله یې ګڼي. (ارستو) د شعر ذاتي ارزښت ته پاملرنه کوله. د شعر په باب دده (تقلید) نظریه ځینو ادبپوهانو د بیا جوړونې (باز آفرینی) نظریه ګڼلې ده. د ساینس او هنر (په تېره د شعر) توپیر له همدې ځایه پیلېږي. ساینس کټ مت واقعینونه بیانوي او تجربې ته منډي نظرونه ورکوي په داسې حال کې چې هنرمن له واقعیتونو (Facts) څخه پر خپل برداشت (انطباع) یو اضافي کار هم کوي او یا د یوچېا خبره «هنر له واقعیت څخه دوه وایې لږې کېږي».

کله کله داسې هم پېښېږي چې هنر هېڅ نه وایي، لکه د مرستی غږ، د شفق تابلو، د وینوس مجسمه او نور.
دغینې په خبره سل ژبو،
لکه بوی هسې په پټه خوله کویا یم
(رحمان بابا)

د شعر پېژندنې او ادبي نقد (کړنګتې) معیارونه د

(سوکرات) او (ارستو) له نظریو څخه نشأت کوي او زیاتره
 د (اپلاتوني نقد) او (ارستوي نقد) په نومونو یادېږي.
 (اپلاتوني نقد) ځکه ورته وایي چې د (سوکرات) نظر اپلاتون-
 (Platon) له خوابیان شوی دی. (اپلاتوني کرکته) په شرکي
 اخلاقي تعهد او ګټور توب ته ارزښت ورکوي خو د شعر ذاتي
 معیارونه هم په پام کې نیسي. (ارستوي کرکته) د شعر ذاتي
 معیار اساس ګڼي او بهرني معیارونه ورنه اضافي ښکاري. که څه
 هم (ارستو) ښايي داسې خبرې نه وي کړې خو دا نظریه د ده
 فلسفي سره اړخ لري، ځکه چې د هغه په نظر به علم هغه دی چې
 مادي ګټه وښکړي. د آزادو هنرونو اصطلاح هم له همدې
 ځایه راپیداشوې وه. (ارسطو) به ویل چې غلامان باید کاروکړي
 او ګټه راوړي آزاد خلک باید فکر وکړي او باید په آزادو هنرونو
 ځان مشغول کړي. دغه ډول هنرونه د ګټې لپاره نه دي. د
 (رومانتیزم) پلویانو په پوره ژوره ورتوب د «هنر د هنر لپاره»
 نظریه وړاندې کړه او د هنر ذاتي ارزښت یې د هنر له
 بهرني ارزښت څخه غوره وګاڼه. د دوی په نظر هنر باید
 د ښکلا ښکارندوی وي. ښکلا باید په ساده ډول تعبیر شي.
 کېدای شي د یو ښکلا سره سري اغوز (تصویر) ښکلی وي،
 یعنې په ظریفانه او هنري توګه ترسیم شوی وي. داسې هم
 ویل کېدای شي چې هنر منډانه تقلید پخپله هنر دی. کېدای
 شي چې هغه شي (یا څوک) بد یا بد رنګه وي، خو د تقلید
 په ډګر هنري امر نښته پیدا کوي.

(کانت، درمانسیرم) د شعار لپاره یوه تیوري هم وړاندې
 کې. . دده په نظر د انسان په چود کې دښه او بد د پېژندلو
 لپاره قاضي شته چې هغه وجدان دی او د ښکلی او بد لگ
 قاضي د ذوق په نامه یادېږي. ښکلا خوښونه پخپله یوه غوښه
 ده چې دکتې او تمليک له غوږې نه جلا ده. هنر د ښکلا خوښی
 له غوښې سره اړه لري. په دې حساب هنر پخپله غاښه
 ده او که څوک یې د وسیلې په توګه استعمالوي هغه بېلځې خبره ده.
 ښایي دا پېښته مطرح شي چې د شعر د خپلواکۍ او ذاتي
 ارزښت لپاره ولې له دومره ټینګار څخه کار اخيستل کېږي؟ ددې
 پوښتنې یو ساده ځواب دادی چې شعر بایله استبداد، پانده تعبد،
 جنمي افکارو، دیکتات او کلیشه یي شعارونو له مړینې څخه
 وژغورل شي او د سیاسي تاجرانو د لاس آله ونه ګرځي. شعر
 هغه وخت د انسان د هیلې او آرنۍ وکانونو ترجماني کولای شي چې
 د اېتکار او نوښت آزادې ولري. شعر د وجدان غږ دی. شعر
 هلته تیاره کولای شي چې د وجدان پر آزادي پابندي نه وي.
 شعر د مینې او عاطفې د څرګندولو لار ده، باید دکرکې او بد پښې
 د خپلولو او دچور او قتل د تېجیه کولو وسیله ونه ګرځي. هغه شعر
 چې د خلکو لپاره نه پیاوړتیا لري، پخپله مري. هغه شعر چې
 د ویرې د سیاسي مصلحت لپاره د جابرانو په حکم لیکل شوی وي
 بهر لږ شړوند کولای شي، خو هغه شعر چې د بشریت
 وړل شوی وي ژوندی پاتې کېږي.

AN INTRODUCTION TO POETRY

(An anthology of Poetry)

By

Candidate Academician Mohd. Siddiq Rohi

1996